

Metod Benedik

KAPUCINI V NOVEM MESTU

Prihod kapucinov na Slovensko je kar najtesneje povezan s široko zastavljeno katoliško prenovo, ki je po protestantski reformaciji zajela tudi naše dežele. Poglavitni pobudniki in nosilci tega dela so bili škofje, predvsem ljubljanska Janez Tavčar in Tomaž Hren, pa lavantinski Jurij Stobej in sekovski Martin Brenner, v to delo pa so vključili tudi nove, močne dejavnike verskega življenja v tem času, jezuite in kapucine.

Kapucini so se kot pridigarji dodobra uveljavili v Italiji že v 30-ih letih 16. stoletja, proti koncu stoletja pa tudi v Švici, Španiji, na Francoskem in Nemškem. Privlačno in učinkovito oznanjevanje, ki je izhajalo predvsem iz evangelija, je bilo vzrok, da so jih povabili med slovensko ljudstvo. Ko prebiramo dokumente o ustanovitvi posameznih samostanov na Slovenskem, se srečujemo z vzročnimi ozadji, ki so si pri številnih samostanih zelo podobna: v mestu krajše ali daljše obdobje predvsem v adventu in postu pridigajo patri kapucini od drugod, potem pa se na izrečno željo meščanov, ki jo navadno podpro tudi cerkveni ljudje in kakšna plemiška rodbina, ob njihovi materialni pomoči za stalno naselijo v mestu. Tako je nastal prvi kapucinski samostan na naših tleh leta 1591 v Gorici, potem ko so beneški kapucini tod že osem let imeli adventne in postne pridige; meščani so jih skupaj z deželnimi stanovi povabili, naj v mestu postavijo samostan, »da bi goriška grofija skozi vse leto imela svoje pridigarje, ne le v postnem času, ampak vsako nedeljo in praznik«.¹ V Ljubljano so prišli na povabilo škofa Tomaža Hrena 1606, potem pa 1609 v Celje, 1613 v Maribor, 1617 v Radgono, Krmin in Trst, 1623 na Ptuj, 1629 v Beljak, 1637 v Vipavski Križ, 1639 v Lipnico, 1640 v Krško in Kranj, 1646 v Celovec, 1650 v Gradišče ob Soči in 1658 na podoben način kot nekdanj v Gorico, tudi v Novo mesto.² Ti samostani so skupaj z redovnimi hišami na avstrijskem Štajerskem in z onimi na Hrvaškem (Zagreb, Reka, Varaždin in Karlobag) sestavljali Štajersko kapucinsko provinco.

Viri o novomeškem samostanu

O kapucinskem samostanu v Novem mestu najdemo v našem zgodovinoisju zgolj bežne zapiske, ki se največkrat nanašajo le na njegovo ustanovitev in razpustitev. Na ta način ga kratko predstavljata kapucinska avtorja p. Oton Kocjan in p. Mavricij Teraš,³ na podoben način o njem piše novomeški zgodovinar Ivan Vrhovec,⁴ nekaj osnovnih podatkov najdemo tudi v nekaterih leksikonih. Sodobnik gradnje samostana Valvasor ga pri opisu Novega mesta v XI. knjigi Slave omenja v nekaj vrsticah.

Kakor je v zgodovinoisju prava praznina, pa imamo o samostanu ohranjen bogat arhivski material. To se nanaša v prvi vrsti na samostansko kroniko, ki se je kljub burnim dogajanjem v preteklosti ohranila v provincijskem arhivu. Gre za zajetno knjigo, ki v prvem delu opisuje dogajanja od začetka samostana do zadnjega leta njegovega obstoja, vmes pa so tudi prepisi ali v nekaterih primerih celo originali dokumentov, ki so za samostan bili pomembni. V drugem delu, *Codicillus* imenovanem, najdemo najprej vrsto seznamov; tako so tu naštetni vsi kapucini, ki so umrli v Novem mestu, svetni ljudje (dobrotniki), ki so jih pokopali v samostanski cerkvi, vsi gvardijani novomeškega samostana, ter prošti, dekan

¹ Archivio degli Stati Provinciali, Gorizia, Vol. 33, f. 123 sl., cit. v: DAVIDE DA PORTOGRUARO, *I cappuccini veneti a Gorizia 1591–1610*, Gorizia 1954.

² Leta 1707 so kapucine povabili še v Škofjo Loko, ki je najmlajši (in obenem še obstoječi) kapucinski samostan na Slovenskem. O širjenju in predvsem o pridigarski dejavnosti kapucinov na slovenskih tleh glej: METOD BENEDIK, *Kapucini v notranjeavstrijskih deželah*, v: BV 52 (1992) 29–42.

³ P. OTON KOCJAN, *Origo et vicissitudines Almae Ord. Cap. Provinciae Styriae*, Gorica 1908, 25, 67. P. MAVRICIJ TERAŠ, *Iz zgodovine življenja in delovanja kapucinov*, Celje 1929, 81.

⁴ IVAN VRHOVEC, *Zgodovina Novega mesta*, Ljubljana 1891, 17.

kapitlja in mestni župniki. Življenje in dejavnost samostana neposredno osvetljujejo zapisi o ustaljeni pastoralni dejavnosti v samostanu, mestu in njegovi širši okolici, o pridiganju, o določenih obveznostih rednega in prazničnega pridigarja, o Tretjem redu, o noviciatu, ki je dalj časa deloval v tem samostanu, o pobiranju miloščine, zanimiv pa je tudi popis podob, ki so jih imeli v samostanu. Vsekakor gre za dokument, na temelju katerega je mogoče dokaj dobro rekonstruirati podobo kapucinskega samostana v Novem mestu, pa tudi sicer ta kronika v marsičem osvetljuje življenje Novega mesta na različnih področjih in bi bilo za vsestransko zgodovinsko podobo tega mesta zelo koristno, če bi to kroniko temeljiteje preštudirali ali jo morda kar v celoti objavili.⁵

Razen kronike naj izrečno omenim vsaj še nekatere pomembne in zelo merodajne vire. Temeljnega pomena za celotno nekdanjo Štajersko kapucinsko provinco in s tem tudi za novomeški samostan je knjiga provincijskih kapitljev, dokument, ki vsebuje najbolj verodostojne sezname provincijskih in samostanskih predstojnikov ter najpomembnejše odločitve provincijskega vodstva glede življenja cele province ali posameznega samostana.⁶ Podatke iz tega dokumenta, ki jih je dopolnil še z drugimi vzporednimi viri, je zbral in prepisal v dveh zajetnih zvezkih p. Friderik Inglič v začetku tega (20.) stoletja, kar spet predstavlja dragoceno osnovo za zgodovino kapucinskega reda na Slovenskem.⁷

Glede ustanovitve novomeškega samostana je merodajen tudi rokopis p. Hiacinta iz Gradca, ki je leta 1654 iz raznih arhivov zbiral dokumente in jih povzemal v krajše zapise o posameznih samostanih. Kot provincial se je sam neposredno ukvarjal z ustanovitvijo samostana v Novem mestu in zato tudi o tem podal avtentičen zapis.⁸ Njegove zapise so pozneje še dopolnjevali.

Novomeški samostan je bil dalj časa tudi vzgojna hiša, noviciat. O tem marsikaj najdemo v kroniki, lastnoročno zapisane izjave novincev pred redovnimi zaobljubami pa so za obdobje 1731–1758 v posebni knjigi, ki jo hrani provincijski arhiv.⁹

Podatke iz omenjenih virov seveda dopolnjujejo še številni drugi dokumenti iz provincijskega arhiva, v manjši meri pa podobo novomeškega samostana osvetljujejo nekateri zgodovinski viri kapitelskega in frančiškanskega arhiva. Med slednjimi je treba omeniti predvsem samostansko kroniko,¹⁰ ki na nekaj mestih spregovori o kapucinih, vendar v primerjavi s kapucinskimi viri ne prinaša bistvenih novosti ali drugačnih pogledov.

Kapucini v Novem mestu

Kapucini sredi 17. stoletja Novomeščanom niso bili neznani. V bližnjem Krškem je 3. junija 1640 novomeški prošt Nikolaj Mrau blagoslovil temeljni kamen za kapucinski samostan, 5. avgusta istega leta pa je Mihael Kumar pl. Chumberg,¹¹ frančiškan in pomožni škof v Ljubljani, izvršil enako opravilo v Kranju. Kumar je potem, ko je 1650 bil izvoljen za prošta v Novem mestu, »v imenu plemstva in Novomeščanov več provincijskih kapitljev vztrajno prosil, naj bi kapucini v Novem mestu postavili svoj samostan«.¹² Ker so kapucini Štajerske province takrat imeli še v gradnji samostane v Tamswegu, Gradišču ob Soči in Hart-

⁵ Kronika se nahaja v Arhivu Slovenske kapucinske province (ASKP) v Ljubljani. Na notranji strani platnic je napis: Nr. 2. Archiv. Provinciae Ord. Cap. Illyricae, »Acta conventus Ord. Cap. Rudolphswerti«, Novo mesto, Chronica conventus (= ACTA NM).

⁶ ASKP, *Liber Functionum Capitularium P.P. Capucinatorum Provinciae Styriae Immaculae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae dicatae, Ab Anno 1647 (= Liber FC)*.

⁷ ASKP, *Notae pro Chronica ex authenticis fontibus haustae 1600–1700 (= Notae); Materiale pro Chronica Provinciae Styriae 1700–1800 (= Materiale)*.

⁸ ASKP, *Libellus Fundationum, Consecrationum, dierum, Annorum, Anniversariorum, Ecclesiarum Capucinatorum Provinciae Styriae, quae Anno MDCLIX ab A.R.P. Hyacintho Graecensi Min. Prov. ex diversis Archiviis Provinciarum Austriae, Venetae et Styriae recepta, collecta et hic inserta sunt, et successu temporis adjuncta adjungenda (= Libellus)*.

⁹ ASKP, *Registrum in quo sunt notati et inscripti fratres istius provinciae Styriae cum illorum professione, receptione et testibus ab anno 1745 Rudolphswerti*. Nekaj osnovnih podatkov o novincih v novomeškem samostanu najdemo tudi v rokopisu *Catalogus novitiorum Rudolphswert ab anno 1731 usque ad annum 1758*.

¹⁰ *Chronicon conventus Neostadiensis a sui origine videlicet anno 1470 (= Chronicon)*; original hrani frančiškanski samostan v Novem mestu, fotokopija celotne kronike je v mestni študijski knjižnici.

¹¹ Prim. PSBL 9, 219.

¹² Prim. ACTA NM, 16.

bergu, so prošnjo za Novo mesto začasno odložili. Takoj ob tej prošnji pa so se oglasili novomeški frančiškani in si na vse načine prizadevali (»moventes omnem lapidem, ne suscipere mur«), da bi preprečili prihod kapucinov v Novo mesto. Kronika piše, da so se lotili prošta »ostrimi in grobimi besedami pa tudi pri meščanih in ljudstvu so skušali mnenje o kapucinih umazati«.¹³

S smrtjo prošta Kumarja (30. junij 1653) zamisel ni zamrla. Njegov naslednik Janez Andrej Stemberg (1653–1666), pred tem ljubljanski prošt, je »v soglasju in z željo plemstva in meščanov« novembra 1654 ponovno naslovil podobno prošnjo tedanjemu provincialu p. Hiacintu iz Gradca, seveda spet »contradicientibus PP. Franciscanis«, ki so tokrat urgirali pri generalnem prokuratorju kapucinskega reda in pri dunajskem nunciju.¹⁴ Kljub temu so Novomeščani v začetku leta 1655 prosili provinciala, naj jim za postni čas pošlje kapucina pridigarja. Tako je v tem letu postne pridige v Novem mestu imel p. Reginald iz Ljubljane, kakor pred njim leta 1654 p. Martin iz Radovljice.

Gradnja samostana in cerkve

Prošt Stemberg, ki ga je dunajski nuncij imenoval za razsodnika v vprašanju gradnje kapucinskega samostana, je ob prošnjah meščanov in plemstva odločil, naj se samostan le postavi. Zemljišče za gradnjo samostana sta kapucinom poklonila hmelnjiški grof Jurij Jankovič in njegova soproga Marija Sidonija na svoji pristavi Rosenberg, »na Krokarijih«.¹⁵ Ker je bilo preveč oddaljeno od mesta, so ga zamenjali z nekoliko manjšim kapiteljskim posestvom tik za mestnim obzidjem ob Ljubljanskih vratih. Na provincijskem kapitlju dne 10. maja 1657 v Ljubljani so kapucini tudi formalno potrdili, da bodo gradili samostan v Novem mestu.¹⁶ Na kapitlju so tudi sklenili, da patri v Novem mestu takoj začno z rednim spovedovanjem, za prvega superiorja, ki še ni imel naslov gvardijana, pa so določili p. Filipa iz Zagreba. Ugleden Novomeščan Friderik Dilanc je sprejel službo upravnika gradnje samostana (procurator fabricae) in 21. oktobra 1657 dobil prvi dar za gradnjo: novomeški kanonik Janez Gašper Jerič mu je v imenu svojih sorodnikov poklonil 100 goldinarjev.¹⁷

Na kapitlju 10. maja 1658 so po volitvah novega provincijskega vodstva določili tudi štiri patre, ki so imeli nalogo, da kot »Praefecti Fabricarum« nadzirajo vse gradnje v provinci. To službo so tokrat dobili: p. Alfonz iz Zussmarshausena na Švabskem,¹⁸ p. Hieronim iz Ljubljane, p. David iz Gornjega grada in p. Ignacij iz Gradca. Vsi štirje so šli po kapitlju v Novo mesto, da so uredili še zadnje stvari glede prostora in same gradnje. Dne 11. junija 1658 so prisostvovali slovesnemu trenutku, ko so gospodje Jurij Jankovič, Wolfgang Adam Mordax, Lovrenc Paradaiser in Simon Gušič iz proštije prinesli temeljni kamen, ki ga je blagoslovil in na kraj gradnje položil prošt Andrej Stemberg ter poleg njega zasadil križ. Ob tej priložnosti so Novomeščanom predstavili drugega superiorja novomeškega samostana p. Romualda iz Štandreža.¹⁹

¹³ Ibidem.; *Chronicon* za leto 1653 pod naslovom *Introductio PP. Capucinatorum* prinaša pismo frančiškanskega provinciala p. Silvestra iz Gradca z dne 12. maja 1653, v katerem navaja razloge proti ustanovitvi kapucinskega samostana v Novem mestu.

¹⁴ Frančiškanski provincial p. Peter Sedetti je 2. dec. 1654 iz Ljubljane poslal dunajskemu nunciju obširen dopis proti gradnji kapucinskega samostana v Novem mestu. Predvsem navaja vrsto dokazov, da v istem (posebno majhnem) mestu ne moreta biti dva samostana uboštenih redov. V ozadju je seveda vprašanje pobiranja miloščine oz. preživljanja. Nuncij je pismo napotil proštu Stembergu z naročilom, naj »servandis servatis iuxta Summorum Pontificum constitutiones procedat et iustitiam faciat«. Originalna listina je ohranjena v *Acta NM*. O vsem tem piše tudi *Chronicon* za leto 1654 pod naslovom *Ultiora tentamina pro introducendis PP. Capucinis*.

¹⁵ Prepis darilne listine z dne 20. aprila 1656 je v *Acta NM*, 7, 8.

¹⁶ *Liber FC. Capitulum* 37., 10. Maii 1657 Labaci; susceptus loci novus Neomestae seu Rudolphsberti.

¹⁷ *Acta NM*, 15, Annus Christi 1658. Monasterii I.: »Initio secundi Provincialatus P. Hiacynti Graecensis, electo a Venerabili Definitione ad inchoandam Monasterii fabricam loci Superiore Patre Philippo Zagradiensi. Perillustri vero Domino Friderico Dilanz Fabricae Procuratore destinato... Crux Monasterii nostri Rudolphswerterensis in aera exaltata.«

¹⁸ Ni znano, na kakšen način je ta pater prišel v štajersko kapucinsko provinco, starejši dokumenti pa o njem večkrat govorijo kot o izvrstnem pridigarju, večkratnem gvardijanu, definitorju in prov. vikarju, ki se je sam veliko ukvarjal s premišljevanjem Kristusovega trpljenja, po njegovi smrti (14. marca 1659 v Gradcu) pa so leta 1692 njegovi sobratje v Celovcu objavili njegov spis »Das Leben und Leiden oder Tugend-Spiegel Jesu Christi«, ki so ga vse do novejših časov posebno v postu uporabljali kot premišljevalno knjigo. Prim. P. ALBIN VON THUERINGERBERG, *Totenbuch der Wiener Kapuzinerprovinz*, Wien 1949, 74.

¹⁹ Prim. *Acta NM*, 17, 18; *Notae*, zapisi o provincijskih kapitljih 1653–1658.

Gradnja samostana pa še vedno ni stekla. Frančiškani so spet nastopili proti njej in jo na vse načine zavirali; obrnili so se na generalnega ekskomisarja frančiškanskega reda.²⁰ Šele ko je deželni glavar Wolfgang Engelbert Auersperg novomeškemu frančiškanku poklonil 500 goldinarjev, so ti zagotovili, da gradnje ne bodo več ovirali.

Od leta 1659 je gradnja samostana vendarle stekla po načrtih in tako v kroniki vse do leta 1672, ko je cerkev bila dograjena in posvečena, v glavnem najdemo le sezname dobrotnikov cerkve in samostana ter posamezne faze gradnje. Za leto 1659 z dne 3. sept. je zelo pomembna listina, s katero Giovanni Delfino, oglejski patriarh in ordinarius loci, novomeškemu kapucinu podeljuje na vsem področju oglejskega patriarhata pravico do izvrševanja rednih dušnopastirskih opravil, med katerimi je še posebej omenjeno spovedovanje in pridiganje.²¹ Kot je mogoče sklepati iz kronike, se frančiškani še vedno niso sprijaznili z gradnjo kapucinskega samostana. Prošt Stemberg je zato 28. februarja 1662 napisal posebno sporočilo, v katerem zavrača pomisleke frančiškanov. Piše, da so kapucini prišli v Novo mesto »na prošnjo mnogih plemičev in meščanov«, da jih je tudi sam povabil, ker je »žetev velika, delavcev pa malo« in slednjič, da kapucini ljudem veliko dobrega store s pridiganjem, spovedovanjem in obiskovanjem bolnikov.²²

20. junija 1664 je Novo mesto prizadel velik požar. Kapucinski samostan, ki so ga gradili zunaj mestnega obzidja, ni utrpel neposredne škode, pač pa je zaradi vsesplošne gospodarske stiske precej zastala nadaljnja gradnja. Tako so cerkev dogradili šele 14 let po blagoslovu temeljnega kamna. Dne 4. septembra 1672 jo je po pooblastilu oglejskega patriarha Giovannija Delfina v čast sv. Jožefu posvetil senjski škof Ivan Smoljanovič. V samostansko Kroniko je vpet poseben zvezek, kjer je na 28 straneh voditelj gradnje Friderik Dilanc za posamezna leta zapisal seznam dobrotnikov in vsote, ki so jih za gradnjo prispevali; zbral je 5853 goldinarjev. Večino teh sredstev je porabil za gradbena dela, nekaj pa je ostalo še za druge potrebe, predvsem za kurjavo.

Samostan je po velikosti bil podoben krškemu ali kasnejšemu škofjeloškemu. V njem je bilo 22 celic, ki so bile »narejene po načelih redovnih konstitucij«, torej prav majhne s skrajno preprosto opremo. 12 celic je bilo »ogrevanih« – gre za celice, ki so bile nad obednico in so skozi odprtine v podu (stropu obednice) lahko dobivale toploto iz spodnjega ogrevanega prostora. Imeli so tudi 4 bolniške celice. Tako je v samostanu lahko bivalo do 22 redovnikov. V tistih letih, ko je v novomeškem samostanu bil tudi noviciat ali študentat, je v to število seveda treba všteti še skupino desetih novincev oziroma klerikov-bogoslovcev.²³

Kapele in grobnice

Cerkev je bila zgrajena tako, kot so v duhu konstitucij ubožtvenega reda gradili vse kapucinske cerkve: preprosta, skromna enoladijska cerkev z glavnim in dvema stranskima oltarjema, ki so bili kot poksod leseni, za oltarjem molitveni kor, nad njim pa majhen zvonik.²⁴ Leta 1707 so na stroške Novomeščana Jakoba Žontarja dozidali še kapelo Lavretanske Matere božje, ki jo je 16. februarja 1716 posvetil prošt, pičenski škof koadjutor Jurij

²⁰ Glej *Chronicon* za leto 1659, De tentamine PP. Capucinatorum.

²¹ V *Acta NM*, je ohranjen prepis listine, ki jo je patriarh dne 3. septembra 1659 naslovil na provinciala p. Hiacinta iz Gradca. Kronist je njeno poglavitno vsebino povzel takole: »Extat in nostro Archivo Copia litterarum Joannis Delphini Patriarchae Aquileiensis hoc anno 3. sept. ad P. Hiacyntum Graecensem pro tempore Provinciale datum, quibus nobis conceditur in Dioecesi Aquileiensi Cura Animarum, administratio sacramenti Poenitentiae et facultas absolvendi ab omnibus illi reservatis casibus decimo excepto, et admittendi Concionatores ubique in sua Dioecesi ad praedicandum.«

²² »Quare fateri debeo, Patres Capucinos, quis seduli sunt in vinea Domini, multumque laborare in excipiendis Confessionibus, procurandaque Proximi salute, nec non aegrotantium sedula visitatione, ac in denunciatione Verbi Dei assiduos existere, multumque prodesse, humilitate vero, ac morum probitate se omnibus amabiles reddere, ita ut omnes inde uberrimum bonorum operum fructum se percipere fateantur.« V kroniki je Stembergovo sporočilo prepisano v celoti, Prim. *Acta NM* 22.

²³ Prim. *Catalogus Manualis omnium Fratrum Ordinis Capucinatorum Provinciae Styriae*, rokopis iz leta 1784 v ASKP. Osnovne podatke o samostanu in njegovi dejavnosti v obliki odgovorov na vprašalnik povzema *Relatio de origine, statu et adjacentibus Conventus Capucinatorum Rudolphswerthi*, ki jo je leta 1725 moral za generalno kurijo v Rimu pripraviti vsak samostan. Kratka relacija je v originalni obliki ohranjena v Kroniki.

²⁴ Na Slovenskem so v prvotni obliki – sicer z naknadno dograjenimi stranskimi kapelami – ohranjene kapucinske cerkve v Škofiji Loki, Krškem in Vipavskem Križu. Te nazorno kažejo značilne poteze zelo preproste in skromne arhitekture ter notranje opreme kapucinskih cerkev.

Franc Ksaver Marotti. V njej so 1731 pokopali dobrotnika Žontarja. Leta 1746 so jo precej prenovili: na novo so jo poslikali, delno prenovili in pred njo postavili novo ogrado. Ker je bila precej temna, so 1752 naredili še eno okno. Samostanska kronika večkrat omenja tudi kapelo sv. Antona Padovanskega, čeprav nikjer ni bilo moč zaslediti, kdaj naj bi jo pozidali. Za leto 1746 pravi, da je grof Frančišek Lamberg samostanu poklonil podobo Marije Tolažnice, ki so jo 22. aprila tega leta izobesili v kapeli sv. Antona. O njenem izvoru naj bi bil poseben dokument v samostanskem arhivu, (ki žal ni ohranjen). Iz kapitelske cerkve in iz Šmihela so pred to podobo prihajali verniki, da bi ob času suše molili za potreben dež.²⁵ Sicer pa so to kapelo morali postaviti že takoj skupaj s cerkvijo ali pa vsaj kmalu po dograditvi cerkve. V seznamu, ki je priložen Kroniki, najdemo zvrščene osebe – gre za dobrotnike samostana, ki so jih pokopali v kapucinski cerkvi. Med njimi sta na prvem mestu zapisana hmelnjiški grof Jurij Jankovič in njegova soproga Marija Sidonija, ki sta poklonila zemljišče za gradnjo samostana; njega so pokopali »in Capella S. Antonii« okoli leta 1670, njo pa prav tam okoli 1687.²⁶ V tej kapeli so bili pokopani še: baron Friderik Mordax z gradu Grabna okoli 1695, baron Wolfgang Adam Mordax okoli 1706, njegova soproga okoli 1713, Friderikova soproga Marija Rebeka okoli 1715, plemenita Jožefa Zopf 1740, plemenita Ana Marija Zopf 1775 in Marija Helena Zopf 1778. V kapeli Lavretanske Matere božje pa so pokopali Marijo Felicito Dilanz 1720, graditelja kapele Janeza Jakoba Žontarja 1731, samostanskega vrtnarja Andreja Lamprehta 1768 ter njegovega naslednika Antona Gašperšiča 1777. Nekateri so bili pokopani tudi »in medio Ecclesiae« ali pa »ante Altare Maius«, tako lekarnarjeva žena Marija Terezija Achlprenier 1692, grof Sigismund Paradeiser okoli 1694, Wolfgang Anton Achlprenier (dveletni lekarnarjev sin iz druge žene) 1696, grof Oton Herberstein z gradu Luknja 1700, lekarnar Marko Achlprenier 1711, njegova hči Jožefa 1719, grofica Frančiška Izabela Paradeiser 1732, lekarnarja Achlprenierja druga žena Marija Elizabeta 1735, grof Janez Lovrenc Paradeiser 1737, sodnikova žena Marija Elizabeta Plut 1744, njene hčere Marija 1754, Cecilija 1758 in Frančiška 1762, 1770 pa še Matija in Ana Stenovec, ki sta štela v vrsto »patrum et matrum spiritualium« kapucinskega samostana.

Podobe v cerkvi in samostanu

Kodicil v samostanski Kroniki na dveh straneh prinaša opis podob, ki so bile v cerkvi oziroma samostanu. Kot v podobnih dokumentih tudi tu najdemo zgolj površne zapise, ki puščajo odprtih veliko vprašanj tako glede podob, kot tudi glede njihovega nastanka in avtorjev. Tako zapis nič ne pove o podobi v glavnem oltarju, ki je bil posvečen sv. Jožefu. Tudi o zavetnikih obeh stranskih oltarjev ne spregovori ničesar. Pač pa obširno piše o podobi Matere božje, ki jo imenuje »Maria Stainwurft oder Bild unser Liebn Frauen zum Bluet genant«. Pravi, naj bi po izročilu bila v cerkvi na stranskem oltarju že vse od začetka samostana in naj bi bila kopija neke Marijine podobe iz italijanske škofije Novara, na kateri naj bi leta 1494 nek hudobnež po imenu Joannes Zunoni s kamnom poškodoval Marijino čelo, ki naj bi začelo krvaveti. Izročilo dalje pripoveduje, da so podobo začeli zelo častiti v domači škofiji Novari, kopijo pa so prenesli tudi v druge kraje, med njimi v kapucinsko cerkev v Novem mestu.

Zanimivejši, pa še vedno zelo nepopolni so naslednji podatki. Podobe v cerkvi, ki predstavljajo nebesa in zemljo, so po Kroniki najbrž bile naslikane že takoj v začetku novomeškega samostana in naj bi jih po samostanskem izročilu naslikal nek kapucin laik. Morda bi glede na motiv in na čas poslikave smeli sklepati na brata Oswalda, člana domače kapucinske province, doma iz Brucka na Muri, ki je leta 1668 naslikal veliko podobo Slava Svete Trojice za kapucinsko cerkev v Vipavskem Križu.²⁷

²⁵ Acta NM 101: »Imago B.V.M. Consolatricis Afflictorum fuit nobis hoc anno oblata a Comite Francisco Lamberg, quam et publicae Venerationi ad Altare Capellae S. Antonii de Padua die 22. Aprilis apposuimus. Origo huius imaginis legitur in libello, quem reperies in Archivo. Venerant iam ab Ecclesia Collegiata, et a Parochia S. Michaelis Processiones ad hanc imaginem tempore siccitatis pro petenda pluvia, quam et eadem die impetrarunt.«

²⁶ Prim. Acta NM, *Codicillus Vetus PP.FF. Capucinatorum Venerabilis Familiae Rudolphswertensis.* (= Kodicil) Elencus Defunctorum Saecularium in Ecclesia nostra ex Privilegio Sepulorum. 7.

²⁷ Brat Oswald iz Brucka na Muri je bil brat laik kapucin od leta 1645 do 1675, torej član tedanje Štajerske kapucinske province. Datuma njegovega rojstva ne poznamo, umrl pa je v Murecku dne 1. aprila 1675; Prim. P. ALBIN

Glede podob sv. Frančiška, Kristusa in Matere božje, ki so jih imeli v obednici, Kodčil sicer ne omenja ne avtorja ne izvora, pravi pa, da jih je leta 1742 obnovil slikar Tomaž iz Kroke, ki je bil kapucinski brat laik. Pač pa Kodčil piše o bratu Tomažu, da je istega leta (1742) »naslikal nove podobe sv. Antona Padovanskega, sv. Fidelisa Sigmarinškega, sv. Jožefa iz Leonisse, sv. Feliksa, bl. Serafina in p. Jožefa iz Carabanta (španski kapucin iz Aragonije, misijonar v Venezueli, umrl 1694, proces za njegovo beatifikacijo se je začel leta 1910), obenem pa obnovil podobi sv. Bonaventure in božjega služabnika Lovrenca Brindiškega, katerih slike so v obednici. Prav tako je obnovil slike na stranskih oltarjih v naši cerkvi.«²⁸ Po zapisu v Kodčilu je istega leta obnovil podobo v glavnem oltarju znani novomeški slikar Janez Koch.²⁹ V kapeli sv. Kajetana, ki jo omenja zapis v Kroniki za leto 1741, je bila slika kapucinskega svetnika Jožefa iz Leonisse; za cerkev jo je oskrbel Frančišek Jakob Lasperger, »tertii anni Theologus Minorista in S. Diaconatus ordine constitutus«,³⁰ kot avtorja pa Kodčil navaja »znamenitega slikarja Menzingerja«.³¹ Kapucina Jožefa iz Leonisse in Fidelisa iz Sigmaringena je leta 1746 papež Benedikt XIV. razglasil za svetnika. Naslednje leto so po vseh samostanih obhajali večdnevne slovesnosti ob teh kanonizacijah. Slika Jožefa iz Leonisse je nedvomno nastala prav za to priložnost, označeni avtor »insignis pictor Menzinger« pa je zelo verjetno Janez Valentin Metzinger, ki je prav ta čas bogato deloval na Slovenskem, med drugim tudi pri frančiškanih in na kapitlju v Novem mestu. Morda bi to vprašanje lahko pojasnila slika sv. Jožefa iz Leonisse v kapucinski cerkvi v Škofji Loki, ki je popolnoma drugačna od podob kapucinskih svetnikov domačih avtorjev. Kapelo sv. Kajetana je krasila tudi podoba Kristusove glave, ki jo je iz Celovca prinesel 1746 p. Anton iz Postojne.

Škofjeloški slikar Janez Anton Tušek³² je leta 1763 naslikal podobe Marije, Matere dobrega sveta, sv. Fidelisa Sigmarinškega in sv. Feliksa Kantališkega, leta 1768, ko so s slovesno osmino praznovali kanonizacijo novega kapucinskega svetnika brata laika Serafina iz Montegranara – ta je bil prištet med svetnike 1767 – pa še podobo tega svetnika. Med slikarji, ki so delali za samostan v Novem mestu, je končno omenjen še Andrej Janez Herrlein.³³ Leta 1771 je za samostansko obednico upodobil začetnika kapucinskega reda p. Mateja iz Bascia, bl. Bernarda iz Corleone (tega brata laika je 1768 papež Klemen XIII. razglasil za blaženega) in p. Bonaventura iz Ferrare, ki je bil generalni minister kapucinskega reda, apostolski pridigar ter nadškof v Ferrari in je v duhu svetosti umrl leta 1743.

Pridigarska dejavnost novomeških kapucinov

Kot rečeno že zgoraj, je pridigarstvo bilo ena pglavitnih dejavnosti kapucinov na Slovenskem. Pridigali so v svojih samostanskih cerkvah in tudi drugod, kamor so jih povabili.

VON THUERINGERBERG, *Totenbuch*, n.d. 92. Po nekaterih podatkih naj bi podobno sliko kot v Vipavskem Križu naslikal tudi v samostanski cerkvi v rodnem Brucku. *Kodčil* v Kroniki na strani 56 piše: *Tabulas Coeli et Inferni, quae sunt in Ecclesia nostra, credimus fuisse pictas, et appositas in origine nostri Conventus, fertur, ipsas fuisse a quodam laico Capucino pictas.*«

²⁸ Poleg del v Novem mestu so znane predvsem njegove podobe v krškem samostanu, nekoliko manj so (doslej) izpričana njegova slikarska dela v Škofji Loki in drugih samostanih. ASKP, *Materiale* piše za leto 1751: »Die 21. Maii obiit Locopoli Fr. Thomas Croppensis laicus, qui pro gloria Dei et sanctorum in multis monasteriis artificii sui (Picturae) varia monumenta reliquit, anno religionis 40«. *Nekrologij slovenskih in hrvaških kapucinov*, Ljubljana 1977: 21. maj 1751. Škofja Loka: br. Tomaž iz Kroke (Jožef Ranter), slikar, v božjo čast in slavo svetnikov zapustil v mnogih samostanih spomenike svoje umetnosti, redovnik 40, star 63 let.

²⁹ Janez Koch iz ugledne novomeške družine je tako kot njegov oče večkrat opravljal službo mestnega sodnika (1689, 1691–1692, 1695–1697, 1702–1705). Kot risar predlog za grafike spada med najvidnejše sodelavce J. V. Valvasorja. Omenjajo ga kot slikarja bitk, slikal pa je tudi za cerkve, tako sv. Tomaža za kapelo gradu Bajnof blizu Novega mesta. Prim. IVAN VRHOVEC, n.d. 101: ES 5, 175.

³⁰ *Acta NM*, 97.

³¹ »In Capella eiusdem S. Cajetani est Imago S. Josephi a Leonissa, quam a Domino Menzinger insigni pictore pictam fuisse tradunt« (*Kodčil*, 56). Janez Valentin Metzinger (1699–1759), izredno plodovit slikar, ki je zapustil številna dela po mnogih slovenskih cerkvah ter bil vse svoje življenje še posebej povezan s frančiškani, »se je sam vedno podpisoval Metzinger, vendar so ga drugi (po analogiji na Slovenskem znanega pisma) že za njegovega življenja pisali Menzinger (kakor dokazuje s tujo roko pisana slikarjeva oporoka in mrliška matica) in kasneje seveda Mencinger«. Prim. SBL 5 (1933) 109.

³² Janez Anton Tušek (1725–1798), doma iz Škofje Loke, je bil zelo dejaven slikar na škofjeloškem področju in v nekaterih krajih na Dolenjskem. Kot piše Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki, je za ta samostan upodobil sv. Frančiška Asiškega in sv. Serafina, popravil več slik v cerkvi in obednici, poslikal veliki oltar in križev pot za molitveni kor. Prim. SBL 13 (1982) 260.

³³ Andrej Janez Herrlein (ok. 1739–1817), doma iz Wuerzburga je po podatkih SBL 1 (1925–1932) 319 prišel v Ljubljano 1778 in tod deloval kot risarski učitelj na normalki, obenem pa slikal po raznih cerkvah, med drugim tudi

Prav pridige so bile redna oblika pastoralne dejavnosti, čeprav pridigarjske službe niso opravljali vsi kapucinski duhovniki, marveč samo tisti, ki so bili z dodatnim homiletičnim študijem za to službo posebej usposobljeni.³⁴ Glede na priložnost, kdaj in kje je kdo pridigal, so se delili na nedeljske, praznične in postne pridigarje. Nedeljski pridigar je bil najbolj zaposlen, zato so ga navadno imenovali kar redni pridigar; pridigal je vse nedelje v letu. Postni pridigar je moral za postni čas pripraviti 15 pridig. Tako je v vsakem samostanu poleg službe gvardijana in vikarja obstajala tudi stalna služba »rednega pridigarja« (concionator ordinarius) in »prazničnega pridigarja« (concionator festivus). Ta dva sta imela po samostanskem redu ustaljen razpored pridig, drugi patri »pridigarji« (concionatores) pa so bili na razpolago za pomoč po župnijah, ki je v nekaterih primerih bila kar stalno določena, v drugih pa so se sproti dogovarjali glede na potrebe po župnijah.

V poročilu, ki ga je za vrhovno vodstvo reda v Rimu leta 1725 pripravil novomeški samostan, kratko predstavi svojo dejavnost takole: »Vse od prihoda (v Novo mesto) veliko spovedujemo, obiskujemo bolnike, strežemo umirajočim. Kadar nas okoliški duhovniki prosijo, in to se dogaja zelo pogosto, gremo pridigat po župnijah. Poleg manjšega števila pridig v domači cerkvi imamo vse nedelje in praznike pridige v kolegiatni cerkvi.«³⁵

Posebno poglavje v Kodnicu seveda natančneje opredeljuje pridigarско dejavnost novomeških kapucinov; najprej predstavi historiat te dejavnosti, koder omenja tudi določene težave med samostanom in kapitljem, potem pa natančno razvrsti obveznosti rednega in prazničnega pridigarja.³⁶

Na priporočila in prošnje prošta Stemberga, ki si je veliko prizadeval za ustanovitev in gradnjo samostana v Novem mestu, so kapucini vse od svojega prihoda v mesto kar redno pridigali v kolegiatni cerkvi sv. Nikolaja. To je dobro znano iz pisma, ki ga je 22. oktobra 1679 novoizvoljeni prošt Sigismund Krištof Herberstein poslal v Ljubljano takratnemu kustosu Štajerske province p. Amandu iz Gradca s prošnjo, da bi kapucini še naprej smeli pridigati v kolegiatni cerkvi tako redno, kot so v Stembergovem času. Ko je prošt Stemberg 1666 umrl, ga je nasledil Germanik grof a Turri, ki mu pa očitno ni bilo dosti do tega, kako bo s pridigami na kapitlju, zato so kapucini v njegovem času prenesli svoje redne pridige iz kolegiatne v samostanske cerkev. Zadevo je p. Amand že 24. oktobra 1679 razložil proštu Herbersteinu.³⁷ Pojasnil mu je, da kapucinski provincialat nikoli ni dal kakih izrecnih navodil glede pridiganja patrov na kapitlju, ker za to pač ni bil naprošen in predvsem, da med proštom Stembergom ter kapucini nikoli ni bilo takega formalnega dogovora glede pridiganja kapucinov na kapitlju. Tudi provincijski kapitelj, ki se je sestal 1. septembra 1679 v Gradcu, ni prejel nikakršne proštove vloge glede te zadeve. (Kodicil piše, da je prošt pričakoval, da bodo kapucini sami prosili, da smejo spet pridigati v kolegiatni cerkvi, česar pa oni niso jemali kot odliko, ampak breme – na kapitelj je vodila zelo slaba, spolzka pot, zaradi česar je tudi obisk navadno bil slab, obenem pa se v celotnem kapitlju ni našel prostor, kjer bi se pozimi bosonogi kapucin pred in po pridigi mogel ogreti). P. Amand v omenjenem dopisu nazadnje sporoča, da je definitorij odločil, naj ostane tako, kot je bilo: kapucini naj pridigajo v domači cerkvi. Še v istem letu 1679 je prošt Herberstein naslovil ponovno prošnjo na kustosa p. Amanda, ki je odločil, »naj poslej naši patri pridigajo v kapiteljski cerkvi«; proštu je tudi

pri franciskanih v Novem mestu. Po podatkih Kronike novomeškega kapucinskega samostana naj bi deloval na Kranjskem že 1771.

³⁴ Prim. METOD BENEDIK, *Die Kapuziner in Slowenien 1600–1750*, Roma 1973; v tem delu so tri poglavja posvečena pridigarjski dejavnosti: najprej je predstavljeno šolanje, ki je imelo namen vzgojiti dobre pridigarje, potem pridiganje kot osrednja dejavnost kapucinov v katoliški prenovi in končno oblika in vsebina pridige ter najpomembnejši predstavniki; idem, *Kapucini kot pomemben dejavnik v oblikovanju duhovne podobe slovenskega naroda v 17. in 18. stoletju*, v: *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana 1989, 385–393; idem, *Kapucini v notranjeavstrijskih deželah*, n. d.; PRIMOŽ KOVAČ, *Pridigarjska dejavnost škofjeloških kapucinov v 18. stoletju*, Ljubljana 1992; VINKO ŠKAFAR, *Knjige in knjižnica v nekdanjem kapucinskem samostanu v Mariboru (1613–1784)*, v: *ČZN* 64=29 (1993) 62–92.

³⁵ Poročilo za generalno kurijo v Rimu z naslovom »Anno Christi 1725, Monasterii 68, Relatio De origine, statu, ed adjacentibus Conventus Capucinatorum Rudolphswerti extra civitatem situati« piše v točki 9: »Ab hora, et tempore Introductionis nostrae excipere solemus confessiones etiam saecularium, visitare infirmos, assistere moribundis non desistimus. Et si petamur a vicinis DD. locorum curatis (quod frequentissime evenit) concionari excurrimus. Conciones (praeter paucas Domi dici solitas) singulis diebus Dominicis, et Festivis in Collegiali Ecclesia fiunt«.

³⁶ Prim. *Acta NM, Kodici*, 31–34.

³⁷ V Kodnicu je zapisano, da sta obe pismi shranjeni v samostanskem arhivu, ki ga pa danes seveda ni več.

priporočil, naj za patra pridigarja (ki razbremenijo kanonike, ki bi sicer morali pridigati), preskrbi sobo, kjer se bo na toplem lahko pripravil in zbral za pridigo. P. Viljem iz Celja, ki je takrat v Novem mestu opravljal službo rednega pridigarja (concionator ordinarius), je zapisal na list, ki se hrani v arhivu: »Leta 1679 smo bili naprošeni, da iz naše cerkve prestavimo na kapitelj pridige ob nedeljah in praznikih, v drugih mestnih cerkvah pa pridigamo, kadar nas za to naprosi župnik. Tako so naši patri ponovno začeli pridigati v kolegiatni cerkvi, kar je mirno potekalo 20 let.«³⁸

Leta 1683 je prošt Herberstein postal ljubljanski škof. Za njim je dobil mesto prošta Friderik Hieronim Lanthieri, s kapucini zelo prijateljsko povezan, za njim pa njegov nečak Ferdinand Rajmund Lanthieri. Temu se je leta 1700 takratni praznični pridigar p. Krištof iz Ljubljane nekaj zameril. Kronika ne poroča, kaj se je zgodilo, iz nadaljnjega konteksta pa bi najbrž smeli sklepati, da je prošt mimo ustaljenega reda pridiganja kapucinov v kapiteljski cerkvi postavil še svoje nove zahteve. Kapucinom je namreč dopovedoval, češ da so se ob ustanovitvi samostana pisno zavezali, da bodo redno pridigali na kapitlju. Provincial p. Lambert je ob tej priložnosti proštu sporočil, da kakšnega formalnega dogovora v tej zadevi med kapitljem in kapucini ni bilo – v provincijskem arhivu ni nobenega tovrstnega dokumenta – kapucinom pa je kljub temu naročil, naj s pridigarjem na kapitlju nadaljujejo, kot je bila praksa doslej.

Mirno in plodno sodelovanje kapucinov s kapitljem se je spet nekoliko zapletlo v letu 1724. Takrat so namreč želeli ustanoviti svoj samostan v Stopiščah redovniki pavlini, kar je podprl tudi prošt Jurij Franc Ksaver de Marotti, složno pa so temu nasprotovali frančiškani in kapucini. Proštova naklonjenost do kapucinov se je ohladila, v naslednjih letih pa je celoten kapitelj postajal kapucinom neprijazen. Šlo je tako daleč, da so novomeški kanoniki od kapucinov zahtevali, naj bi prošta priznali kot svojega škofa ordinarija; v zakristiji kapucinske cerkve so raztrgali napis »Pro Antistite Dionisio«.³⁹ Ker so kapucini to zahtevo zavrnili, je prejšnje dobro sodelovanje pojenjalo. Kapitelj ni več povabil kapucinov, da bi, kot je prejšnja leta, pridigali za devetdnevno v čast sv. Frančišku Ksaveriju – uvedel jo je prošt Frančišek Ksaver Marotti – ob jubileju 1739 jim ni dostavil besedila razglasitve bule in kapucinsko cerkev izključil iz skupnega širšega praznovanja jubileja, samostanu pa je tudi odtegnil del od prej ustaljene miloščine. Gvardijan p. Kozma iz Radovljice (1739–1742) je o tem obvestil provinciala p. Honorija. Ta je z dopisom z dne 6. januarja 1740 naročil gvardijanu, naj sporoči župniku Antonu Mateku,⁴⁰ da bodo poslej kapucini pridigali v domači cerkvi. Župnik Matek se je skupaj s kanonikom Karlom Minollijem o zadevi pogovarjal v samostanu, se skliceval na domnevni dogovor ob ustanovitvi samostana ter protestiral proti provincialovi odločitvi. Kljub temu so kapucini dne 24. januarja 1740 prenehali s pridiganjem na kapitlju in prenesli to dejavnost zgolj v domačo cerkev. To pa je trajalo samo dva meseca. Že 4. marca je namreč provincial p. Honorij predlagal proštu Marottiju, naj se zadeva primerno uredi: v kapitlju naj bo na razpolago soba, kjer se bo pridigar lahko še neposredno pripravil (pozimi tudi ogrel); določi naj se stalna ura, kdaj bo pater pridigal, potem pa naj v kapiteljski cerkvi tudi mašuje (če ni maše, je tudi pri pridigi udeležba slaba); v dneh, ki so določeni za kapucinskega pridigarja, naj v kapiteljski cerkvi ne pridiga drug razen beneficiata svetega rožnega venca. Prošt je te predloge sprejel in jih potrdil 9. marca; tako se je vprašanje glede pridiganja spet uredilo in 27. marca 1740 so kapucini ponovno prevzeli redno pridiganje v kapiteljski

³⁸ *Acta NM, Kodici*, 32: »Anno 1679 rogati fuimus, ut conciones ex nostra Ecclesia transferamus ad Capitulum diebus Dominicis et Festis, in aliis autem Ecclesiis civitatis non concionamur, nisi a R. D. Parocho civitatis rogamur. Itaque hoc anno rursus concionari in Ecclesia Collegiata coeperunt Patres nostri, et prosequerantur Conciones ad 20 annos pacifice.«

³⁹ Dionisio Delfino je bil v letih 1699–1734 oglejski patriarh in tako tudi ordinarij za Novo mesto. *Kodici* 33 piše: »Videntes itaque Petrini, praesertim Capitulares Rudolphswertenses Praepositum a nobis aversum, ipsi quoque infensi facti sunt nobis; inde praetendebant 1. ut Praepositum pro nostro Ordinario Antistite agnoscamus, qua de causa shedam in sacristia nostra appensam : Pro Antistite nostro N. videlicet Patriarcha Aquileiensi, qui tunc erat Ordinarius huius Dioecesis, lacerarunt; 2. ut Concionator noster ante concionem a Praeposito petat benedictionem; 3. ut novus Concionator se prius sistat Parocho, eumque, antequam concionari incipiat, reveretur.«

⁴⁰ *Kodici*, 21: »R. D. Antonius Matteg, (Parochus) ab anno 1736 usque 1761, qui in Decanum a Capitulo electus, et 1757 ab Archiepiscopo Primus in Archidiaconum denominatus fuit.«

cerkvi. Kasneje vse do razpusta samostana ni več zaslediti kakšnih nesoglasij na tem področju.⁴¹

Razsežnost pridigarске dejavnosti

Zgoraj navedeni zapisi Kodicila skušajo predvsem pojasnjevati občasne zaplete, do katerih je v zvezi s pridigarско dejavnostjo prihajalo med kapitljem in kapucinskim samostanom, vendar pa obenem razločno pričujejo, da so kapucini ves čas obstoja samostana v Novem mestu, razen prav kratkih presledkov, redno pridigali v kapiteljski cerkvi. Sicer pa to dejstvo še podrobneje osvetljujejo nadaljnji zapisi v Kodicilu. Najprej je treba omeniti seznama, ki naštevata obveznosti »rednega« in »prazničnega« pridigarja skozi vse leto, potem pa tudi »Directorium superioris«, ki je samostanskega predstojnika sproti opozarjal, ob kateri priložnosti in v katero župnijo mora poslati patra pridigarja. (Naj bo že tu omenjeno, da »Directorium superioris« vsebuje opis vseh pobožnosti v samostanu skozi celo leto pa tudi tistih po drugih cerkvah oz. krajih, kjer so sodelovali kapucini, z namenom pač, da predstojnik ne bi česa pozabil in izpustil). Ti sezname kažejo, da so razen na kapitlju kapucini veliko pridigali tudi po okoliških župnijah. Nekateri župniki so bili s samostanom kar za stalno dogovorjeni, da na določene dni v letu, posebej za župnijske praznike ali za celodnevno čiščenje pride v župnijo kapucinski pridigar. Kot je videti iz drobnih zapiskov v Kroniki in drugih dokumentih, pa so dostikrat tudi sproti, kot so pač pokazale potrebe, prosili za pomoč.

Vso dejavnost »rednega«, »prazničnega« in drugih pridigarjev v samostanu je usklajal samostanski predstojnik, pater gvardijan. Dogajalo se je, da se je včasih kateri od župnikov obrnil za pomoč neposredno na katerega od patrov, in da je ta brez gvardijanove vednosti obveznost tudi sprejel. Tako samovoljno ravnanje so provincijski kapitlji nekajkrat prepovedali. V Novem mestu so se taki primeri očitno večkrat ponavljali, zato je leta 1705 takratni provincial p. Lambert iz Niederdorfa (Dolinja ves na Koroškem) prav v tem samostan izdal poseben dokument, v katerem je zahteval, naj se vsa pomoč po župnijah opravlja v soglasju z gvardijanom.⁴²

Seznam⁴³ obveznosti »rednega« pridigarja določa naslednje:

V kapiteljski cerkvi ima vsako nedeljo pridigo ob desetih, v adventu pa ob petih popoldne. Na praznik Brezmadežne pridiga v samostanski cerkvi, na kapitlju pa »praznični« pridigar. Na Božič in Novo leto pridiga med slovesno peto mašo na kapitlju. V nedeljo po sv. Antonu (januarja) in po sv. Jerneju (avgusta) ni pridige ker je v mestu sejem. (Zraven je pripisano: de facto est concio). Na drugo predpostno nedeljo na kapitlju ni pridige, ker v samostanu praznujejo obletnico posvetitve lavretanske kapele, prav tako ne na tretjo pred-

⁴¹ Kodicil na straneh 37 in 38 podaja še nekatera pojasnila k omenjenim zapletom okoli pridiganja. Pisec dokumenta je znova poudaril, da ob ustanovitvi samostana niso bile izdane nikakršne litterae reversales – kot so pozneje trdili na kapitlju – ki bi zaradi uslug prostov in kapitlja ob ustanovitvi in gradnji samostana kapucine obvezovala na redno pridiganje v kapiteljski cerkvi. Kapucini so namreč prišli v Novo mesto na željo meščanov in okoliškega plemstva, ki sta jih pri tem močno, celo odločujoče podprla prošta Mihael Kumberg in Janez Andrej Stemberg, samostan pa so zgradili »ex communi eleemosyna«, kar je natančno zabeleženo v Kroniki za leta gradnje. V nadaljevanju ta pripis osvetljuje nekatera ozadja odnosov med kapucini, kapitljem in frančiškani. Kapucini so namreč odkrito vprašali novomeškega župnika, zakaj za pridiganje na kapitlju ne povabi frančiškanov, župnik se je izmikal jasnemu odgovoru, potem pa je le dal vedeti, da bi frančiškani lahko pridigali v kapiteljski cerkvi – posebno p. Alfonz Novak bi bil za to primeren – vendar, ali bi frančiškani hoteli pridigati brez nagrade, ali bi jim mar bilo dovolj to, kar kapitelj daje kapucinom (miloščino v vinu in mesu)? Župnik je trdil, da ima kapitelj komaj zase dovolj dohodkov in ne more frančiškanov nagradjevati tako, kot bi oni želeli. Sicer pa bi v tem primeru kapitelj moral odtegniti miloščino, ki jo redno daje kapucinom. Ob zamenjavi zemljišča »na Krokarijih« (ki ga je za gradnjo samostana poklonil hmeljniški graščak Jankovič) za manjšo kapiteljsko posest ob mestnem obzidju naj bi namreč bilo določeno, da mora kapitelj dajati samostanu določeno količino vina in mesa, ne da bi za to smel zahtevati kako protiuslugo, bodisi pridiganje ali kaj drugega (»Credetur enim, in permutatione fundi Rosenberg cum fundo Capituli fuisse impositum Capitulo, ut illa vini unum vas annnatim, et carnis bubulae 18. pondo hebdomadatim elemosynam Capucinis huius conventus det absque reciproca aliqua aut concionandi aut alia obligatione«). Da res obstajajo taka določila, je gvardijanu kapucinskega samostana pisno sporočil baron Frančišek Adam de Zirkhaimb, ki je v času teh zapletov (1740) opravljal službo kapiteljskega sekvestratorja.

⁴² V samostansko Kroniko je vpleten originalni dokument Directio quaedam etiam pro futuris PP. Guardianis, Decretum de modo suscipiendi conciones in aliis Ecclesiis civitatis extra Collegiata s. Nicolai, ki določa »ut PP. Concionatores deinceps motu proprio, vel etiam rogati, conciones non promittant extraordinarias, etiam in Ecclesiis civitatis, nisi prius a petentibus salutetur P. Guardianus«. To določilo s potrdili tudi naslednji provinciali leta 1707, 1716 in 1719. Provincijski kapitelj v Varaždinu 1719 je določil: »Exteras conciones non concionatores sed soli guardiani acceptent et distribuant.«

⁴³ Acta NM, Kodicil, 39, 40.

postno, ko je v samostanu 40-urno češčenje; v torek, na zadnji dan češčenja, v samostanski cerkvi pridiga zjutraj »praznični«, popoldne pa »redni« pridigar. Postne pridige so v samostanski cerkvi vsak petek popoldne ob štirih. Na praznik sv. Jožefa na kapitlju ni pridige, pač pa v samostanski cerkvi, ki je posvečena sv. Jožefu, pridiga eden od patrov frančiškanov (frančiškani za svoj praznik na škapulirsko nedeljo v juliju povabijo pridigarja kapucina). Na veliki petek ima redni pridigar po popoldanski procesiji pridigo na kapitlju. Na drugo nedeljo po Veliki noči pridiga pri sv. Katarini.⁴⁴ Na Binkošti, na binkoštni ponedeljek in torek ni pridige na kapitlju, ker je pri frančiškanih 40-urno češčenje; tako je 1750 določil prošt Anton Gothard Erberg, ki je na kapitlju ukinil tudi pridige na veliki četrtek, na veliki petek zjutraj in na praznik apostolov Simona in Juda. Na praznik sv. Rešnjega telesa je pridiga po procesiji. Na škapulirsko nedelje v juliju na kapitlju ni pridige, ker je pri frančiškanih praznik, prav tako je ni na nedeljo po sv. Ani, ker gredo verniki v procesiji k slovesnosti na podružnico sv. Ane na Grabnu.⁴⁵ Če ta dan dežuje, je pridiga na kapitlju. Na nedeljo pred Velikim šmarnom v mestu praznujejo posvetitev cerkve sv. Jurija,⁴⁶ zato je pridiga tam. Tudi na sam Veliki šmaren na kapitlju ni pridige in prav tako ne na god. sv. Roka, če pride na nedeljo, ker takrat gredo verniki v procesiji k sv. Roku na Gorenjih Sušicah.⁴⁷ Na nedeljo pred godom sv. Jerneja kapiteljska cerkev praznuje obletnico posvetitve, zato »redni« pridiga na kapitlju, prvo nedeljo septembra za enako slovesnost pri sv. Antonu v Meniški vasi, v nedeljo po osmini Malega šmarna pa prav tako za obletnico posvetitve v domači samostanski cerkvi. Vsako prvo nedeljo v mesecu ima pridigo na kapitlju malo kasneje kot ob običajni uri zaradi rožnovenske pobožnosti, ki jo posebej slovesno praznujejo na prvo nedeljo. Tudi na praznik sv. Miklavža, zavetnika kapiteljske cerkve, ima na kapitlju pridigo »redni« pridigar in prav tako po vseh drugih cerkvah v mestu in bližnji okolici, kadar obhajajo svoje patrocinije.

»Praznični« pridigar je »na kapitlju in drugod« imel pridige ob naslednjih stalno določenih dnevih:

Januarja na praznik sv. Treh kraljev; februarja na Svečnico, na god sv. Matija ter v domači cerkvi ob 40-urnem češčenju; marca na praznik Gospodovega oznanjenja v domači cerkvi, ker je ta dan patrocinij lavretanske kapele, in prav tako doma na veliki petek zjutraj ob sedmih; aprila na velikonočni torek na kapitlju, doma pa na ponedeljek v prošnjem tednu, ko verniki pridejo v procesiji s kapitlja v kapucinsko cerkev; maja na praznik najdenja sv. Križa in na Vnebohod; junija na praznik sv. Janeza Krstnika v cerkvi sv. Antona, na praznik sv. Petra in Pavla pa v kapiteljski cerkvi; julija spet na kapitlju za god sv. Mohorja in Fortunata ter sv. Jakoba; avgusta na predvečer Porciunkule v domači cerkvi, na god. sv. Lovrenca na kapitlju, na god sv. Jerneja pa v cerkvi sv. Antona; septembra na kapitlju za god sv. Matija; novembra spet tam na praznik Vseh svetnikov in sv. Andreja in prav tako decembra na god sv. Frančiška Ksaverija, na praznik Brezmadežne, na god sv. Tomaža, sv. Štefana, sv. Janeza in zadnji dan v letu. Vsako zadnjo nedeljo v mesecu je imel v domači cerkvi pridigo, povezano z molitvami za pokojne, če le ni bilo takrat take pobožnosti na kapitlju ali pri frančiškanih. V postnem času je ta pridiga odpadla (vse običajne molitve za to priložnost so seveda kljub temu opravili), ker so istočasno imeli pri frančiškanih postno pridigo, zadnjo nedeljo v avgustu je ni bilo, ker je v mestu bil semanji dan, septembra in oktobra je odpadla zaradi trgatve, novembra pa zaradi devetdnevne v čast sv. Frančišku Ksaveriju na kapitlju. V decembru je ta pridiga odpadla v primeru, da je god sv. Silvestra sovpadal z nedeljo; takrat so namreč na kapitlju imeli zahvalno pobožnost.

⁴⁴ Cerkev sv. Katarine v Novem mestu so zgradili po požaru leta 1664. Stala je nasproti okrajnemu glavarstvu in okrožnemu sodišču. Ko je leta 1794 Novo mesto spet zajel hud požar, je skupaj z mnogimi hišami pogorela tudi ta cerkev, ki je potem niso več obnovili. Prim. IVAN VRHOVEC, n.d. 36.

⁴⁵ Podružna cerkev sv. Ane je bila v reformacijski dobi zatočišče protestantov iz Novega mesta (KLDB 487). Leta 1952 jo je porušila JLA.

⁴⁶ IVAN VRHOVEC, n.d. 36 piše: »Ta cerkvice je stala na Bregu na severozapadnem pobočju holmca, na katerem stoji mesto. Po Valvasorjevi trditvi je bila velika in lepa. Prodali so jo na javni dražbi l. 1790 (zakaj?). Kupil jo je neki Ludvik Seyfried, duhovnik, ter se zavezal, da jo bo podrl.«

⁴⁷ Cerkev sv. Roka na Gorenjih Sušicah, danes podružnica župnije Toplice, je bila zgrajena 1651 v spomin na kugo v letu 1646. Prim. KLDB 490.

Pastoralna dejavnost v samostanski cerkvi in drugod

Precej širšo in popolnejšo podobo pridigarke in drugih zvrsti pastoralne dejavnosti novo-meškega samostana nam daje »Directorium Superioris«, ki kar na 16 straneh v Kodnicu popisuje bogoslužna opravila in pobožnosti, ki so se v teku leta zvrstile v domači samostanski cerkvi, prav tako pa tudi opravila po drugih cerkvah, kjer so po ustaljenih dogovorih pomagali kapucini predvsem kot pridigarji in spovedniki.⁴⁸ Seznam je služil kot priročnik gvardijanu, da je vedel, kako naj razporeja patre samostanske družine za opravila v domači cerkvi in drugod. Glede na to, da v njem najdemo zapisane tudi pobožnosti, ki so jih lahko uvedli šele v zadnjih desetletjih samostana, (kot npr. pobožnost na godovni dan kapucina bl. Bernarda Korleonskega, ki je bil med blažene prištet 1768), smemo sklepati, da je v Kodnicu ohranjeni »Directorium« le zadnja inačica podobnih predhodnih seznamov. Ker je v samostanu redno bivalo več patrov, ki so glede na svojo študijsko pripravo lahko opravljali službo pridigarja, je predstojnik ob rednih opravilih v domači cerkvi in stalno dogovorjenih obveznostih v drugih cerkvah mogel sprejemati še celo vrsto pomoči, za katere so priložnostno prosili okoliški župniki. Npr. leta 1754 je samostanska družina štela 12 patrov, ki so vsi bili usposobljeni pridigarji, leta 1760 pa 11.⁴⁹ Tako tudi ta seznam še vedno le delno predstavlja celotno dejavnost samostana; podobo bi še bistveno dopolnili sprotni samostanski zapisi (če bi se ohranili) in seveda eventuelni zapisi po raznih župnijskih kronikah.

Bogoslužna opravila v »Directorium Superioris« so razporejena po posameznih mesecih in nudijo naslednjo podobo dejavnosti:

Januar. Na dan novega leta je v samostanski cerkvi navadno manjši obisk in tudi manj spovedovanja, pač pa pride več ljudi k spovedi na drugo nedeljo po Treh kraljih. Za to nedeljo župnik iz Šentjerneja navadno prosi za dva spovednika in prav tako tudi župnik iz Dobrnica. Ob robu je druga roka zapisala (kdaž?), da ta dva župnika za to nedeljo ne prosita več pomoči, pač pa se priporoča za dva spovednika župnik iz Šmarjete. Na god bl. Bernarda Korleonskega 14. januarja⁵⁰ so v domači cerkvi izpostavili relikvije blaženega, ljudje pa so imeli možnost za popolne odpuste. Na nedeljo po godu sv. Antona na kapitlju zaradi sejma navadno ni bilo pridige, ko pa so 1770 sejem prenesli na naslednji torek, je »redni« pridigar na kapitlju imel pridigo kot sicer ob nedeljah. Za praznik Marijine zaroke 23. januarja obhajata patrocinijski kapeli v Strugah in na gradu Luknja (župnija Prečna), zato gresta na oba kraja po dva patra. Vsako zadnjo nedeljo v mesecu je po večerni korni molitvi v samostanski cerkvi še skupna molitev za duše v vicah, »communio generalis«, pridiga ter litanije pred Najsvetejšim.⁵¹

Februar. Na Svečnico je več spovedovanja, po sklepni večerni molitvi so še litanije pred Najsvetejšim. Na god sv. Jožefa iz Leonisse, kapucina, 4. februarja, so zvečer slovesne litanije pred Najsvetejšim in molitve za odpustke.⁵² Na drugo predpostno nedeljo praznuje samo-

⁴⁸ Acta NM, Kodnic, 163–178.

⁴⁹ ASKP, *Catalogus Familiarum Provinciae Styriae*, Anno 1754, Rudolphsberti: Gašper iz Tržica, gvardijan in magister novincev, Maksim iz Novega mesta, Jakob iz Sore, Didak iz Ljubljane, Korbinijan iz Ljubljane, Karel iz Ljubljane, redni pridigar, Damijan iz Tržica, praznični pridigar, Žiga iz Ljubljane, Efreim iz Ljubljane, Tiberij iz Škofje Loke, Florid iz Ljubljane, Sigfrid iz Brezovice (ter bratje laiki Friderik iz Kranja, Sankt iz Škofje Loke in Serafin iz Žužemberka); Anna 1760: Dizma iz Krškega, gvardijan, Jošt iz Škofje Loke, magister novincev, Jakob iz Sore, Urban iz Idrije, Kerubin iz Škofje Loke, praznični pridigar, Simeon iz Zabelj, redni pridigar, Jožef iz Tržica, Zenon iz Metlike, Tiberij iz Škofje Loke, Dorotej iz Vrhpolja, Marij iz Kranja (ter bratje laiki Friderik iz Kranja, Sankt iz Škofje Loke in Ignacij iz Novega mesta).

⁵⁰ Bernard iz Corleona (1605–1667), kapucin, je bil leta 1768 prištet med blažene. Danes se v bogoslužju praznuje njegov god na dan smrti 12. januarja.

⁵¹ To molitev za rajne so opravljali po vseh samostanih v provinci, kakor je določil provincijski kapitelj v Varaždinu 1719 in natančneje opredelil *Rituale Romano-Capucinicum* iz leta 1739 (p.1., c.13. 1). V rokopisni zbirki pridig p. Angelika iz Kranja (Janeza Vizintina), ki jo hrani arhiv kapucinskega samostana v Škofji Loki, je kar 26 pridig, ki jih je v letih 1769–1771 pater pripravil za to priložnost (prim. MARKO SENICA, *Slovenske pridige kapucina p. Angelika iz Kranja iz let 1766–1771*, Ljubljana 1990, 60). Zanimiva je tudi ohranjena priložnostna podoba v škofje-loškem samostanu (82 × 63 cm), ki res nedvomno pričuje, kako je ta pobožnost bila ustaljena po vseh kapucinskih samostanih: Kristus na križu, pred njim kleči Marija, spodaj so duše v vicah, ob strani pa angel drži v rokah napis »generalis communio«.

⁵² Kapucina Jožef iz Leonisse in Fidelis iz Sigmaringena sta bila razglašena za svetnika 1746. V Novem mestu so proglasitev slovesno praznovali na četrto nedeljo po Veliki noči 1747. Vsi kapucini in frančiškani so se skupaj s škofjskimi duhovniki in množico vernikov zbrali na kapitlju, od koder so šli v procesiji s kipoma obeh svetnikov – nosili so ju patri kapucini – v kapucinsko cerkev. Med procesijo so duhovniki in »musici« peli himne v čast svetnikoma, potem

stanska cerkev obletnico posvetitve lavretanske kapele: ob devetih dopoldne je pridiga, potem slovesna maša v kapeli; zvečer prinesejo v kapelo Najsvetejše in odpojejo litanije. Na tretjo predpostno nedeljo se v samostanu začne 40-urno češčenje – uvedli so ga leta 1740 – ki se nadaljuje v ponedeljek in torek. Gvardijan poleg »rednega« in »prazničnega« pridigarja določi še štiri patre, ki bodo te dni pridigali zjutraj in zvečer, prav tako določi razpored češčenja za samostansko družino. Češčenje se začne že v soboto popoldne s slovesnimi litanijami in pridigo, potem pa vse tridnevje poteka takole: prva maša je zjutraj ob petih, potem se izpostavi Najsvetejše, samostanska družina moli litanije vseh svetnikov, ki jim sledi meditacija, ob sedmih pojo primo, terco in seksto ter opravijo konventno mašo, ob devetih je pridiga, slovesna maša in nato tihe maše vse dopoldne; od dvanajstih do štirih popoldne je tiho češčenje, potem pridiga, pete litanije in blagoslov. V torek za sklep je popoldne ob treh pridiga, potem procesija po mestu, slovesne litanije in zahvalna pesem. K tej slovesnosti gvardijan povabi vse člane kapitlja, mestni sodnik poskrbi za šest mož, ki nosijo bakle in štiri, ki nosijo baldahin, duhovščina in mestni veljaki gredo v procesiji s prižganimi svečami, petje pa spremljajo godbeniki s kapitlja. Če je zadnja nedelja februarja že v postnem času, so pri popoldanski pobožnosti za rajne (communio generalis) samo litanije z blagoslovom, ker je redna postna pridiga istočasno pri frančiškanih.

Marec. V postnem času je v samostanski cerkvi vsak petek popoldne postna pridiga, ki ji sledijo litanije pred Najsvetejšim. Za praznik sv. Jožefa, ki je zavetnik kapucinske cerkve, pride zelo veliko ljudi k spovedi, zato poleg vseh domačih patrov spovedujejo tudi tuji spovedniki. Slovesno mašo vodi in pridiga eden od frančiškanov. Popoldne je še pridiga in litanije, zato ta dan odpade pridiga na kapitlju. Na praznik Gospodovega oznanjenja, ko je patrocinij lavretanske kapele v kapucinski cerkvi, je ob devetih najprej pridiga, potem slovesna maša v kapeli, popoldne pa spet ob štirih pridiga in litanije v kapeli pred Najsvetejšim; na kapitlju ta dan ni pridige. S tiho nedeljo se začne velikonočno spovedovanje. Številni verniki prihajajo k spovedi v naslednjih delavnikih. Pripraviti je treba zadostno število spovednih listkov. Za veliki četrtek in petek določa »Directorium«, naj se vsi obredi opravijo, kot je obširno popisano v provincijskem Obredniku iz leta 1739; opozarja le na nekatere podrobnosti pri obredih in pravi, naj se Najsvetejše te dni hrani v lavretanski kapeli, kjer je tudi božji grob. Na veliki četrtek »redni« pridigar mašuje doma ob šestih zjutraj. Na veliki petek »praznični« pridiga doma ob sedmih zjutraj, »redni« pa v kapiteljski cerkvi popoldne po procesiji. V seznamu opravil za veliki petek »Directorium« (in tako tudi v celoti Kronika) razen procesij, ki spadajo k obredom (prenos Najsvetejšega, procesija s križem) nikjer ne omenja pasijonske procesije, ki naj bi jo kapucini podobno kot v Ljubljani in Škofji Loki, po nekaterih avtorjih, redno prirejali na veliki petek. Če bi jo, bi v teh dokumentih nedvomno bila opisana.⁵³ Na veliko soboto ob šestih popoldne praznujejo slovesno vstajenje, h kateremu se zbere zelo veliko ljudi. Po aleluji »diakon intonira običajno slovensko pesem, ki jo nadaljujejo zbrani verniki«. Tudi na samo Veliko noč je v samostanski cerkvi veliko spovedovanje.

»Directorium« še posebej našteva, kam vse hodijo kapucini pomagat v postnem času. Na drugo postno nedeljo gresta dva patra spovedovat v Trebnje. Na tretjo postno nedeljo gresta dva v Šentjernej, kjer spovedujeta ves teden, naslednjo nedeljo in ponedeljek spovedujeta v Pleterjah, potem do sobote spet v Šentjerneju, na tiho nedeljo pa v Škocjanu. Na četrto postno nedeljo župnik navadno povabi dva spovednika v Dobrnič. Na tiho nedeljo spet dva spovedujeta v Trebnjem, zatem pa v ponedeljek in torek v Dobrniču, kjer je takrat 40-urno češčenje. Za praznik Žalostne matere božje gresta po dva spovednika v Žužemberk, Škocjan,

je, v proštovi odsotnosti, slovesno mašo opravil kapiteljski dekan Mlakar. Slovesnost se je nadaljevala vso osmino. Vsak dan so dopoldne imeli peto mašo, pri kateri je pridigal za to priložnost povabljeni duhovnik, zvečer pa so pridigali domači patri, potem so sledile še »litaniae cum musica«. Obisk je bil dopoldne bolj skromen, zvečer pa se je zbralo veliko vernikov. Iz okoliških župnij so v teh dneh nekajkrat prišle v kapucinsko cerkev velike procesije, ki so jih vodili domači župniki. Zadnji dan teh slovesnosti so ob zvonjenju vseh zvonov v mestu zapeli Te Deum.

⁵³ Prim. NIKO KURET, *Praznično leto Slovencev*, I, Ljubljana 1989, 173: »Tudi v Novem mestu so prirejali kapucini od leta 1658 do 1786 podobno procesijo« (kot v Škofji Loki). Glej tudi: FRANCE KOBLAR, *Spremna beseda k faksimilni izdaji škofjeloškega pasijona*, Ljubljana 1972, IV. Pač pa pri opisu kapiteljske cerkve piše IVAN VRHOVEC, n.d. 27: »V kriпти se je nahajala kapelica sv. Križa. Vsak veliki petek so postavljali tu božji grob in praznovali slovesnost, h kateri so drli ljudje od vseh krajev. Procesija na ta dan ni bila dosti manj slovesna, kakor ona v Ljubljani. Odpravljena je bila že v dobi prošta Marottija« (1715–1740).

v Mirno peč in Šmihel. Od sobote pred tiho nedeljo do vključno cvetne dva patra spovedujeta v Metliki. Na Veliko noč en pater mašuje v Grčevju (župnija Št. Peter-Otočec) in blagoslovi velikonočna jedila, drug pa na Toplicah (župnija Šmarjeta), na velikonočni ponedeljek pa oba mašujeta in spovedujeta na Trški gori. Na ta dan spovedujeta dva patra tudi v Stopičah.

April. Na drugo nedeljo po Veliki noči gresta dva patra k slovesnosti na Ruperč vrh (župnija Novo mesto – Šmihel), na četrto pa dva spovedujeta v Stopičah. Na god sv. Marka se običajna procesija z litanijami vseh svetnikov razvije kar po samostanskem vrtu.

Maj. Na god sv. Filipa in Jakoba 1. maja je v mestu semanji dan, zato v kapiteljski cerkvi ni pridige. 4. maja, na god sv. Florijana, mesto slovesno praznuje tega svetnika, ki ima kapelo pri stari cerkvi sv. Antona (pred letom 1891 so jo podrli). Cela samostanska družina gre tja v procesiji skupaj z verniki, eden od patrov v kapeli tudi mašuje. Na prošnje dni so običajne procesije (iz kapiteljske cerkve?): v ponedeljek pridejo verniki v procesiji v kapucinsko cerkev, kjer ob devetih mašuje kapiteljski dekan, med mašo pridiga »praznični« pridigar, zatem pa mašujejo še dva frančiškana in en škofijski duhovnik; v torek gre procesija k frančiškonom, kjer mašujeta še dva kapucina; v sredo se procesija poda v Šmihel, kjer ob osmih mašuje pater kapucin. Za Binkošti ni pridige ne v kapiteljski ne v kapucinski cerkvi, ker je pri frančiškanih 40-urno češčenje; vsaj en kapucin v teh dneh pri njih mašuje. Za binkoštno nedeljo povabi voditelj bratovščine sv. Frančiška Ksaverija dva patra na Veselo goro (župnija Šentrupert), da spovedujeta pri bratovščinskem shodu, eden pa tudi pridiga. Na nedeljo Svete Trojice je veliko spovedovanja v domači cerkvi, dva patra spovedujeta v Trebnjem, dva gresta v Pleterje, koder eden tudi pridiga pri slovesni maši ob desetih, ker obhajajo patrocinij, en pater pa sodeluje v procesiji z Najsvetejšim, ki z Vinjega vrha gre na Trško goro. Za god sv. Pankracija 12. maja gresta dva patra na grad Hmeljnik, ker je temu svetniku posvečena grajska kapela,⁵⁴ za god sv. Kancijana pa pater pridiga ob praznovanju župnijskega patrocinija v Škocjanu. Na praznik sv. Rešnjega telesa se samostanska družina pripravlja s pobožnostjo pred Najsvetejšim že na predvečer, na sam dan se s kapitlja razvije slovesna procesija, ki se ustavi tudi v kapucinski cerkvi; popoldne so še slovesne litanije. V mestu je – ob sodelovanju kapucinov – telovska procesija tudi za sklep osmine.

Junij. Za god sv. Antona Padovanskega 13. junija samostan da duhovno pomoč v župnijo Dobrnič. Na dan sv. Janeza in Pavla 26. junija v samostanski cerkvi blagoslovljajo sveče, ki jih verniki prižigajo ob hudi uri. Škocjanski župnik za nedeljo po godu Janeza Krstnika navadno prosi za patra, da bi na Stopnem, kjer je podružna cerkev Kraljice presvetega rožnega venca, pridigal ob shodu rožnovenske bratovščine.

Julij. Za god sv. Urha 4. julija navadno prosi za enega patra šmarješki župnik, ker na podružnici v Žalovicah obhajajo patrocinij. Slovesno praznovanje je 12. julija, ko godujeta sv. Mohor in Fortunat, zavetnika Kranjske. Na škapulirsko, tretjo nedeljo v juliju, je veliko spovedovanja v domači cerkvi; »redni« pridigar ta dan ne pridiga v kapiteljski cerkvi, ampak pri frančiškanih, ki ta dan slovesno praznujejo. 20. julija v Prečni slovesno praznujejo god sv. Elija, ki je zavetnik farne cerkve; navadno gresta tja dva patra.⁵⁵ Na nedeljo po prazniku sv. Ane v kapiteljski cerkvi spet ni pridige; verniki v procesiji pridejo k zelo obiskanemu shodu v podružno cerkev sv. Ane na Grabnu, kjer pridiga pater kapucin.

Avgust. Za Porciunkulo 2. avgusta pride h kapucinom »ogromna množica« (ingens copia) spovedancev. Na predvečer je pridiga in litanije pred Najsvetejšim. Zjutraj ljudje prihajajo že zgodaj, zato se začno maše ob petih, prva pridiga je ob šestih, druga ob devetih; obakrat pridigata za to priložnost povabljeni duhovniki. Popoldne so slovesne litanije, ki ne smejo trajati predolgo, da se ljudje pravočasno vrnejo domov. Na god sv. Lovrenca 10. avgusta je patrocinij pri podružnici Smuk v semiški župniji; tja gresta dva spovednika. Navadno prosi za ta dan dva spovednika tudi župnik iz Stopič. Na Veliki šmaren je v domači cerkvi dopoldne nekaj spovedovanja, popoldne slovesne litanije. Dva patra spovedujeta pri shodu na Trški

⁵⁴ KLDB 477 piše leta 1937: »Sedanji restavrirani grad ima razkošno opremljene sobane in bogato knjižnico. Utrjeni grad ima dvojno debelo obrambno zidovje s stolpi in starinski vhodni mostič. V reformacijski dobi so se tu shajali luterani iz Mirne peči. Grajska kapela sv. Pankracija hrani mnogo starinskih dragocenosti.«

⁵⁵ Prvotna cerkev v Prečni je bila posvečena sv. Eliju. Propadla je zaradi slabe zidave in potresov. Sedanjo je v čast sv. Antonu Padovanskemu posvetil škof A. B. Jeglič leta 1910. Prim. *Šematizem ljubljanske nadškofije*, Ljubljana 1993, 197.

gori, eden od njiju pripravi tudi pridigo. V nedeljo po tem prazniku pater pridiga pri rožnovenskem shodu na Smuku. Na god sv. Bernarda dva patra pomagata pri slovesnostih v cistercijanskem samostanu v Kostanjevici, potem pa še na god sv. Jerneja v Šentjerneju. V nedeljo pred sv. Jernejem kapitelska cerkev praznuje obletnico posvetitve; razen domačih duhovnikov ta dan na kapitlju mašujeta tudi dva kapucina in dva frančiškana. Naslednjo nedeljo pa zaradi sejma v mestu na kapitlju ni pridige (1770 so ta sejem prenesli na torek, zato je na kapitlju spet redna nedeljska pridiga). To nedeljo gresta na prošnjo metliškega prošta dva spovednika k Trem faram, kjer eden tudi pridiga pri shodu bratovščine Žalostne Matere božje.

September. V nedeljo pred Malim šmarnom dva patra gresta spovedovat na Veselo goro; povabi ju voditelj bratovščine sv. Frančiška Ksaverija. Na Mali šmaren je zelo veliko spovedovanja v domači cerkvi, dva pa spovedujeta tudi na Trški gori. V nedeljo po osmini tega praznika kapucinska cerkev slovesno praznuje obletnico posvetitve. Naslednjo nedeljo gvardijan pošlje dva spovednika v Trebnje, za god sv. Mihaela nadangela pa dva v Šmihel.

Oktober. Za god sv. Frančiška Asiškega 4. oktobra v samostanski cerkvi ni posebnega shoda, pač pa v mesto pride zelo veliko ljudi na prvo oktobrsko nedeljo, ko v kapitelski cerkvi praznujejo rožnovensko slovesnost; za pridigo navadno povabijo patra kapucina. Od te pa do zadnje nedelje v mesecu zaradi trgatve in zbiranja mošta ni pridig ne na kapitlju ne v samostanski cerkvi. V nedeljo pred praznikom Vseh svetnikov se veliko ljudi zbere k zahvalni slovesnosti na kapitelj, pri kateri navadno pridiga dekan kolegiatnega kapitlja; vsaj eno od maš, ki se zvrste, opravi pater kapucin. Ta dan praznujejo tudi obletnico posvetitve kapele Altenburg, kamor gresta dva patra. Prav tako je to (ali naslednjo) nedeljo slovesna zahvala po trgatvi na Trški gori; dva patra tam spovedujeta.

November. Na praznik Vseh svetnikov in na vernih duš dan je v samostanski cerkvi precej spovedovanja. Drugo nedeljo po tem prazniku obhajajo obletnico posvetitve kapele na gradu Otočec, ki je povezana s popolnim odpustom, zato tam spovedujeta dva kapucina.

December. Na prvo nedeljo gresta dva patra v Šentjernej in tam spovedujeta do vključno praznika Brezmadežne (8. december). Če god sv. Frančiška Ksaverija (3. december), ki je zavetnik Novega mesta, pride na nedeljo, ima na kapitlju prvo pridigo zjutraj »redni«, drugo ob desetih pa »praznični« pridigar. Na to nedeljo dva patra spovedujeta v Metliki, pridigarja pa navadno prosi tudi župnik iz Podzemlja, ker na podružnici v Gradcu slovesno praznujejo sv. Frančiška Ksaverija. Na god sv. Miklavža, ki je zavetnik kolegiatne cerkve, na kapitlju pridiga »praznični« pridigar, slovesno mašo pa imajo tudi v samostanski cerkvi. Ta dan praznujejo tudi patrocinij župnijske cerkve v Metliki; tja gresta dva patra: eden pripravi pridigo o sv. Miklavžu, drugi o Brezmadežni, za spovedovanje pa ostaneta na razpolago v Metliki do vključno naslednje nedelje. Pred praznikom Brezmadežne je v kapucinski cerkvi tridnevnic; zjutraj je maša s pridigo, popoldne spet pridiga in litanije. (»Directorium« piše, da so kapucini tako kot po drugih svojih samostanih tudi v Novem mestu želeli uvesti devetdnevnic, vendar zaradi podobnih pobožnosti na kapitlju in pri frančiškanih to ni bilo mogoče).⁵⁶ Župnik iz Bele cerkve navadno prosi za praznik sv. Lucije 13. decembra dva spovednika. 21. decembra spovedujeta dva patra ob patrociniju na Bajnofu, dva v Dobrniču. Na nedeljo pred Božičem je veliko spovedovanja v domači cerkvi, dva pa pomagata v Trebnjem. Tudi na sam Božič še mnogi pridejo k spovedi. Zadnjo nedeljo je v samostanski cerkvi običajna »communio generalis«, pridiga z molitvami za rajne, če pa se pokrivata nedelja in god sv. Silvestra, ni pridige, ker imajo na kapitlju zahvalno slovesnost ob koncu leta.

Vzgojna in izobraževalna hiša

Med kapucine so vstopali fantje iz najrazličnejših stanov, od kmečkih do mestnih in celo plemiških sinov. Temeljno redovno vzgojo so kandidati prejeli v leto dni trajajočem noviciatu, kjer so pod vodstvom svojega magistra spoznavali osnovna načela resnega evange-

⁵⁶ Devetdnevnic pred praznikom Brezmadežne je p. German iz Ljubljane uvedel 1731 v ljubljanskem samostanu, kmalu zatem pa še v Kranju in Škofji Loki. V Novem mestu so tako pobožnost že imeli frančiškani, poleg tega je prav v teh letih prošt Marotti uvedel na kapitlju devetdnevnic pred praznikom sv. Frančiška Ksaverija. Kapucini so jo sicer skušali uvesti, vendar zaradi omenjenih dveh ni bilo udeležbe, prav pa tudi ni bilo ne kapitlju ne frančiškanom. Zato so se slednjič odločili za tridnevnic. *Acta NM*, 77, Kodiciel 177.

lijskega življenja, se seznanjali s Frančiškovim Vodilom in konstitucijami kapucinskega reda ter konkretnimi oblikami evangelijskega življenja v tem redu. Magistra – učitelja novincev, je določil provincijski kapitelj za dobo treh let.⁵⁷ Redno je to službo opravljal gvardijan ali vsaj samostanski vikar. Da bi njegovo delo moglo biti čim neposrednejše in s tem tudi uspešnejše, so kapucini Štajerske province 1637 sklenili, naj v noviciatskem samostanu ne bo več kot 10 novincev. Ker je število kandidatov naraščalo, je sčasoma v provinci bilo več novicijskih hiš, leta 1665/66 celo štiri (Bruck a.d. Mur, Maribor, Ptuj in Trst).

Novomeški samostan je prvič bil obenem tudi noviciatska hiša v letih 1720–1725, ko je provincijsko vodstvo, ki se je 16. septembra 1720 sestalo v Celju, sklenilo, da se noviciat iz Celja prenese v Novo mesto.⁵⁸ V teh letih je službo magistra novincev opravljal p. Arhangel iz Kranja, ki je 1722–1725 bil tudi novomeški gvardijan.⁵⁹ Noviciat je navadno štel do deset novincev, skupaj klerikov in laikov.⁶⁰

Ponovno so novomeški samostan določili za noviciatsko hišo leta 1730, kar je ostal do 1781. Magistri novincev so bili naslednji patri: p. Gregor iz Vinice 1730–1732, p. Frančišek iz Škofje Loke 1732–1737 (obenem tudi samostanski vikar) p. Kozma iz Radovljice 1737–1743 (gvardijan 1739–1742), p. Vincenc iz Maribora 1743–1746, p. Gašper iz Preddvora 1746–1756 (gvardijan 1749–1752 in 1753–1756), p. Ludvik iz Novega mesta 1756–1758, p. Jošt iz Škofje Loke 1758–1763, p. Floridus iz Ljubljane 1763–1764, p. Sigfrid iz Brezovice 1764–1768, ponovno p. Gašper iz Preddvora 1768–1772 (gvardijan 1768–1770), p. Rogerij iz Ljubljane 1772–1775, ponovno p. Sigfrid iz Brezovice 1775–1780 in zadnji magister novincev p. Rok iz Ljubljane 1780–1782. Leta 1781 se je namreč avstrijska vlada pod Jožefom II. lotila korenite reforme redovništva v državi (razpustitev številnih samostanov) in to začela z odlokom, da redovniki ne smejo več sprejemati novincev. V Vipavskem Križu so noviciat zaprli leta 1781, tri preostale novince pa poslali v Novo mesto, koder so opravili noviciat do konca predpisanega leta.⁶¹ Dokončno je v Novem mestu noviciat prenehal maja 1782.⁶²

Ko se je izteklo leto noviciata, so novinci v poseben magistrrov zvezek lastnoročno napisali izjavo s svojimi osnovnimi podatki in zagotovilo, da k redovnim obljubam pristopajo prostovoljno. Poleg predstojnika, ki je obljube sprejel, sta redno podpisana še dva patra kot priči.⁶³ Ker je cesarica Marija Terezija 1771 izdala odlok, s katerim je prepovedala redovne obljube pred 24. letom starosti, so kapucini z njenim dovoljenjem 1775 uvedli po končanem noviciatu začasne obljube, dokler kandidat ne bi dopolnil potrebne starosti za večne obljube.⁶⁴

Po opravljenem noviciatu so se mladi redovniki, ki so v posebni preizkušnji pokazali, da obvladajo »gramatiko«, osnove latinskega jezika, lahko lotili študija. Ta je po določilih generalnega kapitlja kapucinskega reda 1613 trajal sedem let: najprej so tri leta študirali logiko in filozofijo, ki je obsegala fiziko in matematiko skupaj s primesmi matematike in naravoslovja,

⁵⁷ Prim. MELCHIOR A POBLADURA, *Historia generalis Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum* I, Romae 1947, 165.

⁵⁸ *Liber FC*, Congregatio anno 1720: »Locatum autem fuit studium Philosophicum Cilliam lectore P. Joachimo Goritiensi, translocato Novitiato Rudolphsburtum.«

⁵⁹ P. Arhangel iz Kranja je bil magister novincev 1719–1720 na Reki, 1720–1725 pa v Novem mestu. Službo gvardijana je opravljal v več samostanih Štajerske province: 1722–1725 v Novem mestu, 1725–1728, 1731–1734, 1739–1740 in 1743–1746 v Kranju, 1734–1736 v Krškem, 1736–1737 na Reki, 1740–1743 in 1746–1749 v Ljubljani. Kot definitor je bil v vodstvu province 1740–1743, 1746–1752. Prim. *Liber FC* za navedena leta. Umrli je po 54 letih redovnega življenja v Ljubljani dne 19. septembra 1760. Prim. *Nekrologij slovenskih in hrvaških kapucinov*, Ljubljana 1977.

⁶⁰ V opombi 21 omenjeno poročilo (Relatio) za generalno kurijo v Rimu, ki ga je 6. januarja 1725 napisal gvardijan in magister novincev p. Arhangel iz Kranja, podpisala pa še vikar p. Ciril iz Krškega in redni pridigar p. Sigfrid iz Kranja, pravi: »Nunc ab aliquot annis Novitiatus existit, in quo communiter decem Novitii numerantur.«

⁶¹ *Acta NM*, 128: »Initio junii (1781) nobis per aliud Decretum totaliter prohibita suscepcio candidatorum in Religionem; ideo post hanc prohibitionem nullus amplius indutus. Novitiatus in S. Cruce etiam in hoc eodem capitulo (provincijski kapitelj se je sestel v Novem mestu 24. avgusta 1781) cessatus et tres clerici Novitii ibi adhuc superstites inde huc Rudolphswertum transmissi.«

⁶² *Ibidem*: »Hoc anno (1782) in mense Majo cessavit ob prohibitam suscepcionem prout Muraeponti ita et hic Rudolphswerti Novitiatus, postquam universim per 57 annos hic semper Rudolphswerti fuisset.«

⁶³ Ohranjena zvezka iz novomeškega noviciata (*Registrum*, delno tudi *Catalogus*, glej op. 9) nudita dragocene osnovne podatke o številnih kapucinih nekdanje Štajerske province.

⁶⁴ Prim. *Materiale*, 1775.

potem pa štiri leta teologijo, ki je zajemala študij svetega pisma in posamezna področja sholastične teologije. Študijsko skupino je sestavljalo sedem do deset mladih redovnikov, ki jim je vso snov, od logike do konca teologije razlagal en lektor in tako bil skozi sedem let njihov predavatelj, voditelj in mentor. Število teh skupin je bilo odvisno od skupnega števila mladih redovnikov v provinci in vsaka skupina je delovala v drugem samostanu; tako je imela Štajerska kapucinska provinca tudi do deset študijskih hiš. Če okoliščine niso narekovale drugače, je skupina opravila triletni študij filozofije v enem samostanu, potem pa se z lektorjem vred preselila v drug samostan in tam naredila še štiri leta teologije.⁶⁵

Novomeški samostan je kot študijska hiša deloval krajši čas. Leta 1713, ko je provinca imela 83 klerikov študentov, je provincijski kapitelj, ki je 12. maja zasedal v Novem mestu, sklenil, da odpre študij tudi v tem samostanu. Tako je v provinci bilo devet študijskih hiš, štiri za filozofijo: Cmurek, Ptuj, Celje in Novo mesto, ter pet za teologijo: Gradec – sv. Anton, Ljubljana (tega je kot lektor vodil Novomeščan p. Hipolit), Gradec – sv. Janez, Celovec in Maribor.⁶⁶ Skupino študentov, ki so v Novem mestu študirali filozofijo, je kot lektor vodil p. Ludvik iz Gorice. Z delom so začeli poleti 1713 in ga zaključili nekoliko prej kot običajno, že 1715. Lektor p. Ludvik je namreč, kot piše Mortuarij Štajerske province, 23. aprila 1715 »pobožno kakor je živel, umrl« po vsega dvanajstih letih redovnega življenja. Študijsko skupino so septembra 1715 prestavili v Ljubljano, kjer jo je kot lektor prevzel p. Baltazar iz Beljaka. Po tem letu v Novem mestu ni bilo več študentov, saj je od 1720 s krajšim presledkom do konca samostan bil noviciatska hiša.

Pomembni kapucini, povezani z novomeškim samostanom

Med kapucini, ki so se na redovno življenje pripravljali kot novinci v Novem mestu, najdemo nekaj znamenitih mož. Omenimo vsaj nekatere!

P. Erhard iz Radgone – Franc Ksaver Kugelmayer, vrhovni predstojnik kapucinskega reda (minister generalis), rojen 15. avgusta 1714, je 17-leten stopil v red in 1732–1733 opravil noviciat v Novem mestu. V duhovnika je bil posvečen 1737. Službo lektorja filozofije je opravljal v Krškem 1746–1748 ter v Mariboru 1748–1749, lektorja teologije pa v Gradcu 1749–1752. V letih 1752–1755 je bil gvardijan mariborskega samostana in obenem provincialni definitor, gvardijan pa še 1759–1761 v graškem samostanu sv. Janeza. Kot provincialni definitor je vodil Štajersko provinco 1755–1758 in 1761–1763. V vrhovnem vodstvu kapucinskega reda je deloval 1763–1768 kot generalni definitor, potem 1768–1775 kot generalni prokurator (zadolžen za urejanje zadev svojega reda pri Apostolskem sedežu) in slednjič 1775–1789 kot vrhovni predstojnik kapucinskega reda. Umrl je v Rimu 8. avgusta 1798. V njegovem času je kapucinski red štel nad 30.000 članov, pa tudi Štajerska provinca je glede na število članov dosegla svoj vrh: leta 1769 je imela 553 patrov, 70 bogoslovcev, 169 bratov laikov in 29 novincev, skupaj torej 821 redovnikov.⁶⁷

P. Angelik iz Kranja – Janez Vizintin, pridigar in pisatelj, rojen 30. julija 1735, je bil v noviciatu v Novem mestu 1754–1755. Mašniško posvečenje je prejel 17. decembra 1759, potem pa kot pridigar deloval po različnih samostanih: iz njegovih zapisov lahko sklepamo, da je bival v Krškem, Kranju, Vipavskem Križu in najbrž največ v Škofji Loki ter da je zelo pogosto pridigal tudi v posameznih krajih široke okolice teh samostanov. Jožefinske reforme so ga odnesle iz samostana; kot kaplan je 1782–1788 deloval v Bohinju, kjer je 20. maja 1790 tudi umrl. Zelo skrbno in dosledno je pisal svoje pridige v slovenskem jeziku in tako je v letih 1766–1771 nastala zajetna zbirka 309 pridig, ki jih je p. Angelik zvezal v šest zvezkov; te danes hrani arhiv kapucinskega samostana v Škofji Loki. Pridige za nedelje, praznike in najrazličnejše priložnosti so glede na svojo zgradbo, temeljno usmeritev in namembnost v

⁶⁵ Razvoj študija v kapucinskem redu zelo natančno predstavlja P. HILARIN FELDER, *Die Studien im ersten Jahrhundert des Kapuzinerordens*, v: *Liber memorialis Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Capuccinorum*, Romae 1928, 79–130. Tovrstna prizadevanja kapucinov na Slovenskem osvetljuje METOD BENEDIK, *Die Kapuziner*, n.d. 138–187.

⁶⁶ *Liber FC, Capitulum* 74.

⁶⁷ Podatki so zbrani iz zgoraj omenjenih virov o Štajerski kapucinski provinci. Nekaj literature o p. Erhardu navaja *Lexicon Capuccinum*, Romae 1951, 546.

marsičem podobne pridigam njegovih predhodnikov in vzornikov Janeza Svetokriškega in Rogerija iz Ljubljane, gotovo pa je v njih mogoče najti svojevrstne vsebinske poudarke in jezikovne značilnosti. Angelikova zbirka še čaka na temeljito študijsko obdelavo.⁶⁸

P. Gregor iz Perudin pri Vinici v Beli Krajini – Jurij Maljevec, kajkavski pesnik, rojen 2. marca 1734, je opravil noviciat v Novem mestu 1754–1755. Kot pridigar in tudi kot gvardijan je deloval največ v samostanih v Zagrebu in Varaždinu. Bivanje na Hrvaškem ga je odmaknilo slovenskemu kulturnemu okolju, da je, čeprav slovenskega porekla, postal kajkavski pisatelj. Bil je razmeroma plodovit, v letih 1781–1800 je izdal deset različnih del v tisku. Med drugim je napisal zelo izvirno božično igro, potem pesnitev o Kristusu, dobrem pastirju in še več drugih pesnitev na religiozno tematiko, prav tako pa je opeval tudi sodobna dogajanja in v pesnitvah opisal vojne s Turki. P. Gregorja štejemo med najpomembnejše kajkavske pesnike.⁶⁹

P. Janez iz Svetega Križa v Vipavski dolini – Tobija Lionelli, v slovenski kulturni zgodovini znani Janez Svetokriški, ki je v letih 1691–1707 izdal pet zvezkov pridig v slovenskem jeziku pod naslovom *Sacrum Promptuarium* (Sveti priročnik), na poseben način izstopa v vrsti novomeških gvardijanov. O njem so precej napisali literarni zgodovinarji, manj pa je obdelana vsebina njegovih pridig pod različnimi teološkimi vidiki, čeprav že bežnejši pogledi v to področje kažejo na pravo duhovno bogastvo.⁷⁰ Doslej znane podatke o njem dopolnimo še z nekaterimi, odkritimi v zadnjem času. Rodil se je leta 1647, v noviciat na Reki je vstopil 1664 ter ga opravil pod vodstvom p. Joahima z Reke, ki je bil tod gvardijan in obenem magister novincev. Redovne obljube je naredil na Reki 21. septembra 1665 pred svojim magistrom, kot priči sta bila zraven p. Anton iz Šentvida (umrl 1685 v Gorici) in p. Ciprijan z Reke (umrl na Reki 1676).⁷¹ Subdiakonot je prejel 21. septembra 1669 v Zagrebu,⁷² diakonat pa 5. aprila 1670 v Gradcu.⁷³ Iz zapisa v provincijskem mortuariju, ki pravi, da je ob smrti 17. oktobra 1714 v Gorici bil 44 let duhovnik, sklepamo, da je bil posvečen v duhovnika poleti 1670, kraj in natančnejši datum pa doslej še nista znana. Glede študija ne more biti nobenega dvoma, da ga je opravil v domači provinci in ne v Benetkah, kot so domnevali nekateri literarni zgodovinarji; študij v provinci je potekal urejeno po redovnih normah in v tem času sploh ni obstajala praksa, da bi kdo študiral izven svoje province. Po podatkih iz knjige provincijskih kapitljev (*Liber FC*) o razporedu in poteku študija v tem času je najverjetnejša, če ne celo edina možna domneva, da je Svetokriški opravil študij pod vodstvom lektorja p. Florencija iz Šentvida na Koroškem⁷⁴ in sicer filozofijo v Zagrebu 1665–1667 ter v Celju 1667–1668, teologijo pa v Celju 1668–1669 in potem do konca v Gradcu. Kot gvardijan je Janez Svetokriški služboval v Trstu (1679–1682), v rodnem Svetem

⁶⁸ Pridigarski opus p. Angelika, opis njegovih rokopisov, vsebinsko razdelitev, pregled pridig po posameznih zvezkih ter poskus analize Angelikove pridige je v svoji diplomski nalogi predstavil MARKO SENICA, *Slovenske pridige kapucina p. Angelika iz Kranja iz let 1766–1771*, Ljubljana 1990.

⁶⁹ Pirm. SBL 5, 37; *Franjo medju Hrvatima*, zbornik radova franjevačkih zajednica u prigodi 750. obljetnice smrti sv. Franje Asiškoga, Zagreb 1976, 245, ga navaja pod priimkom Malevac (?), sam pa je v izjavi, ki jo je po končanem noviciatu napisal v *Registrum* (gl. op. 9) svoj priimek izpisal kot Maljevec.

⁷⁰ Janeza Svetokriškega predstavljata SBL in PSBL, o njem bolj ali manj obširno pišejo priročniki za zgodovino slovenskega slovstva. Dobro študijo o Svetokriškem je napisal MIRKO RUPEL, *Sacrum Promptuarium Janeza Svetokriškega*, Koper 1991 (ponatis). Še nekaj literature o Svetokriškem: METOD BENEDIK, *Die Kapuziner in Slowenien 1600–1750*, n.d. 291–295; JOŽE KORUZA, *Oče Janez Krstnik Svetokriški in njegov Sveti priročnik*, v: *Slovstvene študije*, Ljubljana 1991, 121–125; ALOJZ VETRIH, *Kršćanstvo kot dobrina v spisih Janeza Svetokriškega*, Otlica 1964; METOD BENEDIK, *Die mariologischen Gedanken in den Predigten des P. Johannes Svetokriški und P. Amandus von Graz*, v: *Acta congressus mariologici-mariani internationalis in republica Melitensi anno 1983 celebrati*, tom. V, Romae 1987, 45–62.

⁷¹ Njegova lastnoročna izjava, da redovne zaobljube dela prostovoljno, je zapisana v *Registro nel quale sono notati tutti li frati di questa Provincia della Styria, con la loro ricettione, professione et testimonij*, ki ga hrani arhiv hrvaške kapucinske province v Zagrebu.

⁷² *Liber ordinationum zagrebske (nad)škofije*: Sabato quator temporum septembris, (21. septembra) 1669 ad subdiakonatum: Fr. Joannes Baptista a Sancta Cruce, ad titulum ordinis capucinatorum. Skupaj s Svetokriškim so prejeli subdiakonot še štirje kapucini štajerske province. Posvetitelj škof Martin Borković 1667–1687.

⁷³ *Ex libro ordinationum sub Reverendissimo in Christo Patre ac D.D. Georgio Episcopo Lavantino Protonotario Apostolico, liber 1586–1670* (Škofijski arhiv v Mariboru): Anno 1670, ordinati Graecii die 5. aprilis . . . ad Diaconom: Fr. Joannes Bapt. a S. Cruce Ord. S. Franc. Capuc. Posvetitelj škof Sebastian Poetting 1665–1673.

⁷⁴ P. Florencij iz Šentvida na Koroškem je kot lektor filozofije in teologije v letih 1665–1677 deloval v Zagrebu, Celju, Gradcu (?), ponovno v Celju, na Ptuj in v Ljubljani. Gvardijan je bil v Ljubljani (1677–1679), v Lipnici (1679–1682) in v Wolfsebergu (1682–1683), kjer je tudi umrl. Prim. P. ALBIN VON THUERINGERBERG, *Totenbuch*, n.d. 300.

Križu (1682–1684), v Ljubljani (1684–1685), ponovno v Trstu (1686–1688), v Novem mestu (1688–1690) in v Gorici (1694–1696).⁷⁵ V času svojega bivanja v Novem mestu je Svetokriški očitno dobro sodeloval s proštom Friderikom Hieronimom grofom Lanthieri, ki je izhajal iz ugledne goriške rodbine in bil kapucinom prijazno naklonjen. Pridige za prvi zvezek Svetega priročnika je nedvomno pripravljal že v predhodnih letih, dokončno pa jih uredil za tisk v Novem mestu, in kar je še posebej pomembno, v proštovi osebi našel mecena, ki mu je izdajo knjige (tiskana v Benetkah 1691) omogočil, česar kapucinski red sam nikakor ne bi zmoget. Svetokriški je prošta, svojega mecena, ohranil za zgodovinski spomin v obširnem in slikovito napisanem posvetilu (za naslednje zvezke je našel druge mecene).

P. Hipolit iz Novega mesta – Janez Adam Gaiger, sin znanega novomeškega slikarja Hansa Georga Gaigerja, se je rodil 1667 v Novem mestu. Kot je sam zapisal v izjavi ob koncu noviciata, je 17-leten stopil v kapucinski red, opravil noviciat v Gorici pod vodstvom magistra, gvardijana in provincijskega definitorja p. Hieronima iz Gradišča ob Soči ter naredil zaobljube 28. maja 1685. Študij filozofije in teologije je najverjetneje opravil pod vodstvom lektorja p. Lambreta iz Niederdorfa (Dolinja ves na Koroškem) v Mariboru in Ljubljani, ni pa doslej znano, kje in kdaj je bil posvečen v duhovnika. Kot lektor je predaval dvema skupinama študentov: prvi 1697–1700 filozofijo v Mariboru in 1700–1704 teologijo v Gradcu, drugi pa 1709–1712 filozofijo v Mariboru in 1712–1715 teologijo v Ljubljani. Službo gvardijana je opravljal 1704–1706 v Kranju, 1715–1718 v Novem mestu in 1718–1719 v Ljubljani. Umril je 5. aprila 1722 v Kranju.⁷⁶ Njegov Trojezični slovar je sicer ostal v rokopisu, vendar je vplival na delo kasnejših slovarnikov. Za ponatis je 1715 pripravil Bohoričevo slovnico in istega leta tudi novo (tretjo) izdajo lekcionarja Evangelia inu Lystuvi. Predelal je M. Kastelca prevod Hoja za Kristusom Tomaža Kempčana in ga 1719 objavil pod naslovom Bukvice od slejda inu navuka Kristusa našiga izveličerja. Poslovenil je J. A. Komenskega *Orbis pictus* (Svet v slikah). P. Hipolit Gaiger je pomemben Novomeščan, ki se je vpisal v zgodovino slovenskega slovstva.

Gvardijani novomeškega samostana

Za vsak samostan Štajerske province je gvardijane določalo provincijsko vodstvo na rednem kapitlju ali na kongregacijah, ki so jih provinciali sklicevali po potrebi v vmesnem obdobju. Mandat za službo gvardijana je trajal od kapitlja do kapitlja, večkrat pa je prihajalo do zamenjav tudi vmes, če so to narekovale okoliščine (bolezen, smrt, druge službe ipd.). Seznam novomeških gvardijanov je povzet po knjigi provincijskih kapitljev (*Liber FC*, gl. op. 6); datum pred imenom pove, kdaj je kdo bil imenovan za gvardijana:

10. 5. 1658 – p. Romuald iz Štandreža; 6. 5. 1661 – p. Štefan z Reke; 6. 9. 1662 – p. Alojzij iz Ljubljane; 9. 5. 1664 – p. Rupert iz Rogaške Slatine; 4. 9. 1665 – p. Reginald iz Ljubljane; 30. 9. 1667 – p. Barnaba iz Ljubljane; 3. 7. 1668 – p. Cezarij iz Komna; 13. 9. 1669 – p. Luka iz Zagreba; 5. 9. 1670 – p. Pashazij iz Litije (?); 3. 6. 1672 – p. Simforijan iz Šentvida; 1. 9. 1673 – p. Rupert iz Rogaške Slatine; 14. 5. 1675 – p. Alojzij iz Ljubljane; 4. 9. 1676 – p. Damascen iz Varaždina; 1. 9. 1679 – p. Ernest iz Krškega; 19. 6. 1682 – p. Sabin iz Celja; 28. 4. 1684 – p. Sigismund iz Ljubljane; 31. 8. 1685 – p. Alojzij iz Ljubljane; 3. 9. 1688 – p. JANEZ IZ SV. KRIŽA; 5. 5. 1690 – p. Adolf iz Celja; 7. 9. 1691 – p. Viljem iz Celja; 10. 9. 1694 – p. Florencijan iz Hreljina; 24. 2. 1696 – p. Kerubin iz Škofje Loke; 6. 9. 1697 – p. Martin iz Bistrice; 7. 11. 1698 – p. Zaharija iz Radovljice; 28. 5. 1700 – p. Joahim iz Postojne; 16. 9. 1701 – p. Maksimilijan iz Celja; 19. 9. 1704 – p. Viljem iz Celja; 30. 9. 1707 – p. Gašper iz Celja; 9. 5. 1710 – p. Ciril iz Krškega; 12. 5. 1713 – p. Joahim iz Postojne; 29. 5. 1716 – p. HIPOLIT IZ NOVEGA MESTA; 6. 5. 1718 – p. Ernest iz Slovenj Gradca; 29. 9. 1719 – p. Ambrož iz Ljubljane; 2. 9. 1722 – p. Arhangel iz Kranja; 28. 9. 1725 – p. Gabrijel iz Ljubljane; 15. 10. 1728 – p. Nikolaj iz Škofje Loke; 7. 9. 1731 – p. Angelik iz Šentvida; 5. 9. 1732 – p. Anzelm z Bleda; 17. 9. 1734 – p. ENGELBERT IZ NOVEGA MESTA; 11. 5. 1736 – p. Frančišek iz Ajdovščine; 13. 9. 1737 – p. Jakob iz

⁷⁵ Prim. *Liber FC*, provincijski kapitlji v letih 1679–1696.

⁷⁶ Priročniki literarne zgodovine pogosto napak pišejo, da je umrl v Kamniku. *Enciklopedija Slovenije* 4 (1990) 24 napačno navaja datum njegove smrti (28. 4. 1722).

Žirov; 8. 5. 1739 – p. Kozma iz Radovljice; 4. 5. 1742 – p. Filip iz Višnje gore; 13. 9. 1743 – p. Jernej iz Škofje Loke; 20. 8. 1744 – p. Dizma iz Krškega; 21. 5. 1745 – p. Bruno iz Cerknice; 9. 9. 1746 – p. Justin iz Gorice; 5. 9. 1749 – p. Gašper iz Preddvora; 15. 9. 1752 – p. Bruno iz Cerknice; 5. 10. 1753 – p. Gašper iz Preddvora; 17. 8. 1756 – p. Bruno iz Cerknice; 1. 9. 1758 – p. Anton iz Postojne; 31. 8. 1759 – p. Dizma iz Krškega; 16. 8. 1762 – p. Arkadij iz Idrije; 13. 5. 1763 – p. MAKSIM IZ NOVEGA MESTA⁷⁷; 28. 10. 1763 – p. Salezij iz Kranjske Gore; 30. 8. 1765 – p. Sigfrid iz Brezovice; 23. 5. 1766 – p. Kunibert iz Ljubljane; 11. 9. 1767 – p. Adam s Podbrezj; 9. 9. 1768 – p. Gašper izi Preddvora; 21. 9. 1770 – p. MAKSIM IZ NOVEGA MESTA; 26. 8. 1771 – p. Sigfrid iz Brezovice; 15. 9. 1775 – p. Kozma iz Radovljice; 28. 8. 1778 – p. Pij iz Škofje Loke; 13. 8. 1780 – p. Sigfrid iz Brezovice; 12. 9. 1783 – p. Didak iz Idrije, zadnji gvardijan v Novem mestu.

Razpustitev samostana

Z reformami, ki sta jih izvajala Marija Terezija (1740–1780) in še radikalneje Jožef II. (1765 sovladar, 1780–1790 cesar) z namenom, da bi v duhu razsvetljenstva uredila Avstrijo kot moderno absolutistično državo, sta močno posegla na cerkveno področje. Reforme so zajele tudi samostane: za državno oblast so bili vsi, ki se niso neposredno udeleževali v dušnem pastirstvu ali se s šolami in socialnimi ustanovami (bolnice, ubožnice, sirotišča) vključevali v pospeševanje splošnega napredka, nekoristni in torej nepotrebni; posebej je to veljalo za kontemplativne in spokorne redove. Patent o razpustitvi samostanov je Jožef II. podpisal 12. januarja 1782, izvajala ga je dvorna komisija, ki je ohlapna osnovna navodila v posameznih primerih presojala po svoje oziroma glede na različne vplive. V svojih dednih deželah je Jožef II. razpustil 738 samostanov. Uboštvenim redovom (kapucinom, minoritom, frančiškanom itd.) so samostane pustili tam, kjer so jih lahko uporabili za dušno pastirstvo.⁷⁸

Kapucini v Novem mestu so 16. maja 1786 prejeli odlok o razpustitvi samostana, ki naj bi bil »za dušno pastirstvo nepotreben«. V upanju, da bo odlok preklican, so skušali njegovo izvršitev vsaj odložiti. Okrožni glavar grof Blagaj jim je dne 13. julija ponovno posredoval vladni ukaz, ki so se mu na zahtevo provinciala p. Rafaela iz Škofje Loke po šestih tednih le uklonili. Zadnji novomeški gvardijan p. Didak iz Idrije, Janez Žerovec, je dobil službo pridigarja in notarja v Novem mestu,⁷⁹ zadnji samostanski vikar p. Evzebij Pirc iz Krškega je postal vikar na kapitlju in tudi ostali patri so večinoma šli kot kaplani oziroma vikarji v dušno pastirstvo.⁸⁰

Z dvornim dekretom z dne 13. julija 1784 je bilo določeno, da se premoženje ukinjenih kapucinskih samostanov ne izroči verskemu skladu, ampak se prepusti redovni provinci, ker v cesarstvu ni bil razpuščen red kot celota, ampak le posamezni samostani. (Očitno je v ozadju tega odloka predvsem dejstvo, da kapucinski samostani niso imeli nikakršnega vrednejšega imetja). Samostanska sredstva in premičnine naj bi provincial razdelil samostanom, ki so še ostali. V Novem mestu je po komisarjevi ugotovitvi skupna vrednost gotovine ter celotne samostanske in cerkvene opreme bila neznatna. Kam so stvari raznesli, vemo bore malo. Tabernakelj so po provincialovem naročilu prenesli v Krško in ga postavili v glavni oltar tamkajšnje kapucinske cerkve.⁸¹ O liturgični opremi, o podobah v cerkvi in samostanu, o drugih stvareh (doslej) ni znanega nič. Na kapitlju v Novem mestu je nekaj podob, od katerih

⁷⁷ P. Maksima iz Novega mesta je provincijsko vodstvo še istega leta na kongregaciji 28. oktobra 1763 na Ptuj določilo za misijonarja v Gruziji. Tod so od 1661 delovali italijanski kapucini, sredi 18. stoletja pa so se jim pridružili tudi nekateri patri štajerske province (Friderik iz Ivnika, Dominik iz Trsta, Emanuel iz Trziča). P. Maksim je bil misijonar samo do poletja 1765, ko se je zaradi turško-gruzijske vojne vrnil v domovino. Prim. *Materiale* 1765.

⁷⁸ Prim. *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, MD Celje 1991, 153 sl.

⁷⁹ Kasneje je služboval kot katehet v Idriji, kot kaplan v Preserjih, Idriji in Kropi, kot kuratni beneficiat v Višnji gori in nazadnje v Dupljah, kjer je 25. aprila 1813 tudi umrl. Prim. FRANČIŠEK POKORN, *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*, Ljubljana 1908, 231.

⁸⁰ P. Evzebij Pirc je 1791–1796 deloval kot župnik v št. Petru–Otočec, 1796–1821 pa v Dolenjskih Toplicah. Prim. FRANČIŠEK POKORN, *Šematizem*, n.d. 161. Ta avtor v svojem delu navaja 20 kapucinov, ki so v času jožefinskih reform odšli iz rezpuščenih samostanov v neposredno dušno pastirstvo.

⁸¹ *Archivum Loci PP.FF. Capucinarum Gurgfeldi Erectum Anno Domini MDCCCLVII* (Kronika krškega samostana), Annus Christi 1786: »Hoc eodem anno Cessato Conventu Rudolphswertensi ex licentia ARP. Chrysostomi Provincialis adductum est Rudolphswerto Tabernaculum Sanctissimi et ad hanc Aram Majorem positum. veteri, sub tectum Conventus reposito.«

bi tri ali štiri utegnile biti iz nekdanjega samostana. Kaj pa knjižnica, ki je po obsegu in vsebini morala biti precej podobna krški, kranjski, škofjeloški? Nobene sledi ni, ki bi kazala, da bi bila kamorkoli prenešena v celoti. V samem Novem mestu so doslej evidentirane tri knjige, ki jih hrani frančiškanski samostan. Gotovo je vsaj nekaj knjig v krškem samostanu, vendar tamkajšnja knjižnica tozadevno še ni raziskana, prav tako tudi ne celjska. V škofjeloškem kapucinskem samostanu, kjer je doslej urejena približno polovica stare knjižnice, je med okoli 2000 knjigami tudi 53 knjig, v katerih je kot lastnik s črnilom vpisan kapucinski samostan v Novem mestu (*Loci Capucinatorum Rudolphswerti*): pet s področja razlage Svetega pisma, sedem s področja dogmatike, štirinajst s področja moralke, devetnajst s področja homiletike, tri s področja cerkvenega prava, štiri s področja cerkvene zgodovine in ena s področja svetovne zgodovine. Vsekakor bo v zvezi s tem vprašanjem treba raziskati vsaj še nekaj knjižnic, kjer bi se moglo najti še kaj iz Novega mesta.

Razpuščen samostan je kaj hitro začel doživljati usodo odpisanih in brezpravnih. Meščani so z vrta pokradli zelenjavo, začeli so celo razkrivati streho, nakar so stavbo zaščitili vojaki.⁸² Izpraznjeni samostan je vzel v najem vojaški erar za 60 goldinarjev letnega plačila ter ga določil za shrambo vojaških potrebščin (*Proviantmagazin*). V vojaške namene so ga v času svoje okupacije uprabljali tudi Francozi, po njihovem odhodu pa je spet služil kot *Proviantmagazin*, od leta 1843 v lasti vojske.⁸³ Leta 1937 o nekdanjem samostanu preberemo: v njem so poleg več stanovanj sedaj nastanjeni uradi: pošta, sreska finančna kontrola in davčna uprava; samostanski vrt je 1810–1925 služil za pokopališče.⁸⁴ Danes so na tem kraju moderne stavbe in večina Novomeščanov niti ne ve več, da je kdaj v njihovem mestu deloval kapucinski samostan.

⁸² Prim. ADAM WOLF, *Die Aufhebung der Kloeister in Inneroesterreich 1782–1790*, Wien 1871, 150.

⁸³ Prim. IVAN VRHOVEC, n.d. 18.

⁸⁴ Prim. KLDB, 479.

Zusammenfassung

DIE KAPUZINER IN NOVO MESTO

Metod Benedik

Der von Papst Clemens VII. im Jahre 1528 bestätigte Kapuzinerorden brachte eine bedeutende Wende in die Verkündigungstätigkeit der Kirche. Eine Reihe von Niederschriften und späteren Studien bezeugen, daß die Predigten zu der Zeit sehr lang waren; sie ähnelten weitläufigem Philosophieren ohne den biblischen Inhalt, einer Rederei »de omnibus rebus et quibusdam aliis« – sie waren ein Abglanz (und zugleich eine der Ursachen) der allgemeinen Krise, die die Kirche damals niederdrückte. Die Kapuziner verlangten in ihrem Predigerprogramm (Konstitutionen in Albacina 1536), daß ihre Prediger »alle eiteln und nutzlosen Streitfragen und Lehrmeinungen, einschmeichelnde Lieder und Subtilitäten, die nur wenige verstehen können, beiseite lassen« und »daß sie in ihrer Predigt die Heilige Schrift gebrauchen, vorzüglich das Neue Testament, besonders aber das Heilige Evangelium«. Durch solch eine Einstellung konnten sich die Kapuziner als Prediger sehr rasch in Italien, gegen das Ende des 16. Jahrhunderts in der Schweiz, in Spanien, Frankreich und in Deutschland behaupten. Auch auf slowenischen Boden wurden sie von den Bischöfen als Trägern der posttridentinischen katholischen Erneuerung in erster Linie wegen ihrer wirkungsvollen Predigertätigkeit eingeladen: nach Gorica (Görz) kamen sie im Jahr 1591, nach Ljubljana 1606, dann 1609 nach Celje, 1613 nach Maribor, 1617 nach Radgona (Radkersburg), Trst (Triest) und Krmin (Cormons), 1623 nach Ptuj, 1629 nach Beljak (Villach), 1637 nach Vipavski Križ, 1640 nach Krško und Kranj, 1646 nach Celovec (Klagenfurt), 1650 nach Gradišče ob Soči und 1707 nach Škofja Loka. Als vorletztes wurde im Jahr 1658 das Kapuzinerkloster in Novo mesto gegründet.

In der Geschichtsschreibung findet man über das Kloster von Novo mesto nur flüchtige Vermerke, die sich auf seine Gründung und Auflösung beziehen (Ivan Vrhovc, P. Oton Kocjan, P. Mavricij Teraš), daher ist aber das Archivmaterial reicher. Dies betrifft vor allem die im Provinzarchiv aufbewahrte Klosterchronik, die eines der vollständigsten Dokumente dieser Art darstellt. Es geht um ein umfangreiches Buch, das in seinem ersten Teil die Geschehnisse von der Klostergründung bis zu letztem Jahr seines Bestehens beschreibt; im Buch sind auch Abschrei-

bungen oder in manchen Fällen sogar die fürs Kloster bedeutenden Originaldokumente zu finden. Im zweiten, Kodiciel genannten Teil findet man zuerst eine Reihe von Namenslisten; hier werden alle in Novo mesto verstorbenen Kapuziner, die in der Klosterkirche beigesetzten Laien (Wohltäter), alle Guardiane des Klosters von Novo mesto, Propste, Dechanten des Kapitels und Stadtpfarrer angeführt. Das Leben und die Tätigkeit des Klosters widerspiegeln sich unmittelbar in den Niederschriften über die feste Pastoralität im Kloster, in der Stadt und ihrer weiteren Umgebung, über die bestimmten Pflichten des Regular- und Festpredigers, vor allem über die Predigertätigkeit der Kapuziner in der Kapitelkirche, über den dritten Orden, über das Noviziat, das im Kloster längere Zeit tätig war, über das Almoseneinsammeln, interessant ist aber auch die Beschreibung der Klosterbilder. Es geht allerdings um ein Dokument, das nicht nur eine gute Rekonstruktion der Gestalt dieses Klosters ermöglicht, sondern beleuchtet in mancher Hinsicht auch das breitere historische Panorama der Stadt Novo mesto in dieser Zeit. Für die Geschichte des Klosters von Novo mesto sind auch zahlreiche andere Quellen von Bedeutung, unter denen besonders hervorzuheben sind: das Buch der Provinzkapitel, Niederschriften über die einzelnen Klöster der Steirischen Kapuzinerprovinz aus dem Jahr 1654, wie auch Vermerke über die Novizen in diesem Kloster.

Für die Ansiedlung der Kapuziner in Novo mesto setzte sich zuerst besonders Propst Mihael Kumar von Chumberg ein, nach ihm aber sein Nachfolger Janez Andrej Stenberg; auf seine Bitte hin entschlossen sich die Kapuziner auf dem Provinzkapitel von Ljubljana im Jahr 1657 mit dem Klosterbau in Novo mesto zu beginnen. Den Grund schenkten Graf Jurij Jankovič von Hmeljnik (Hopfenbach) und dessen Frau Marija Sidonija auf ihrem Meierhof »na Krokarij«. Wegen zu grosser Entfernung von der Stadt haben sie ihn gegen etwas kleineres Kapitalgut unmittelbar hinter der Stadtmauer am Ljubljana Tor umgetauscht. Die Franziskaner versuchten die Klostergründung mit allen Mitteln zu verhindern (zwei Bettelordenklöster in einer kleinen Stadt – die Almosenfrage); trotz allem wurde am 11. Juni 1658 der Grundstein gelegt und so mit dem Bau begonnen. Im September 1659 erteilte der Patriarch von Aquileia als *ordinarius loci* den Kapuzinern das Recht das Seelsorgenamt auf dem ganzen Gebiet des Aquiläer Patriarchats auszuüben. Er hob besonders das Predigen und Beichtthören hervor. Die Kirche wurde zu Ehren des Hl. Joseph durch Bischof Ivan Smoljanovič von Senj geweiht. Im Jahre 1707 wurde die Kapelle der Lauretanischen Mutter Gottes, etwas später die Kapelle des Hl. Kajetan und des Hl. Antonius hinzugebaut. In der letzten befand sich die Grabstätte zahlreicher Wohltäter des Klosters. Die Kirche und das Kloster – dieses hatte 22 Zellen – wurden mit zahlreichen Bildern ausgestattet; unter denen wird von den Niederschriften besonders ein Bild der Mutter Gottes erwähnt (es wurde »Maria Stainwurf oder Bild unser Liebn Frauen vom Bluet« genannt, Kopie eines Bildes aus Novara), ausserdem einige andere, vor allem Bildnisse der Heiligen aus dem Kapuzinerorden. Unter den Autoren dieser Bilder werden Maler Janez Koch aus Novo mesto, Janez Valentin Metzinger, Janez Anton Tušek aus Škofja Loka und Janez Herrlein aus Würzburg genannt.

In Einklang mit ihren Ordenskonstitutionen aus dem Jahr 1536 bauten die Kapuziner, ähnlich wie allerorts, auch in Novo mesto eine schlichte und bescheidene Kirche. Nirgendwo wollten sie bedeutendere geistliche Zentren aufbauen, ihre Aufgaben sahen sie hingegen darin, daß sie den anderen mithelfen, zumal predigen, in anderen Kirchen, wohin man sie eben einladen würde. Die Tätigkeit des Klosters aus Novo mesto wird im Bericht an die oberste Ordensleitung im Jahr 1725 bündig zusammengefasst: »Seit unserer Ankunft in Novo mesto hören wir Beichte, besuchen Kranke, pflegen Sterbende. Wenn die Nachbarpriester uns bitten – und dies kommt oft vor – gehen wir auf die Pfarreien predigen. Neben kleinerer Anzahl von Predigten in unserer Kirche predigen wir an allen Sonn- und Feiertagen in der Kollegiatskirche.« Dieser kurze Bericht ist hinsichtlich der Predigertätigkeit sicherlich sehr bedeutend. Er wird durch einen umfangreicheren Vermerk im Kodiciel klargestellt, in dem von zeitweisen Verwicklungen zwischen dem Kapitel und dem Kloster bezüglich der Predigertätigkeit die Rede ist, der aber uns eindeutig wissen lässt, daß die Kapuziner während der ganzen Zeit des Klosterbestehens in Novo mesto, einige kurze Zeitabstände ausgenommen, regelmässig in der Kapitelkirche Predigten hielten. Sie waren hier (anstatt der Kapitelherren) ständige Prediger an Sonn- und Feiertagen. Es wird eingehender durch zwei Verzeichnisse beschrieben, in denen die Dauerpflichten des »ordentlichen« und »festlichen« Predigers durch das ganze Jahr hindurch angeführt werden. Das Verzeichnis des »ordentlichen« Predigers legt gleich am Anfang fest: er predigt in der Kapitelkirche jeden Sonntag um zehn Uhr, in der Adventszeit aber um fünf Uhr am Nachmittag. Eine umfangreichere und vollständigere Einsicht in die Predigertätigkeit und in die anderen Pastoralitäten des Klosters von Novo mesto bietet uns das »Directorium Superioris«, das sogar auf 16 Seiten im Kodiciel die Liturgiehandlungen und Frömmigkeiten beschreibt, die sich im Laufe des ganzen Jahres in der Klosterkirche abwickelten, aber auch die Handlungen in der anderen Kirchen in weiter Umgebung, wo die Kapuziner laut festen Vereinbarungen – diese wurden im Laufe der Jahre offensichtlich noch vervollständigt – vor allem als Prediger und Beichtväter behilflich waren. In diesem Verzeichnis wird durch das ganze Jahr ziemlich grosse Anzahl von Pfarr- und Filialkirchen weiterer Umgebung von Novo mesto und verschiedene Festlichkeiten und Frömmigkeiten angereiht, bei denen die

Kapuziner mitwirkten, was wiederum das geistliche Leben ziemlich geräumigen Teils von Dolenjsko zusätzlich klarstellt. Im Zusammenhang mit dieser Tätigkeit wurden stufenweise auch die Bestimmungen hinsichtlich der Almoseneinsammlung festgelegt; das Almosen war für die Klosterunterhaltung unentbehrlich. Im Kodiciil ist eine Reihe von Verzeichnissen mit Bestimmungen, was, wo und wann eingesammelt wird (in dieser Studie sind die Verzeichnisse nicht bearbeitet), enthalten.

Laut Bestimmungen des Generalkapitels aus dem Jahr 1613 dauerte das Studium im Kapuzinerorden sieben Jahre: in den ersten drei Jahren studierte man Logik und Philosophie, die Physik und Metaphysik mit Bestandteilen von Mathematik und Naturwissenschaften enthielt, anschließend vier Jahre Theologie, die das Studium der heiligen Bereiche scholastischer Theologie einbeschloß. Jede einzelne Studiengruppe bestand aus zehn jungen Ordensleuten, denen den ganzen Studienstoff, von Logik bis zur Theologie, ein Lektor darlegte und somit war er alle sieben Jahre derer Professor und Mentor. Die Anzahl dieser Gruppen hing von der Anzahl junger Ordensleute in der Provinz ab. Das Kloster in Novo mesto wirkte als Studienheim nur zwei Jahre lang: im Jahr 1713 begann hier Lektor Pater Ludvik aus Gorica eine Studentengruppe die Philosophie zu lehren. Als er im Jahr 1715 plötzlich verschied, wurde seine Studentengruppe nach Ljubljana versetzt. Dieses Haus wirkte aber längere Zeit als Erziehungshaus, in dem die Kandidaten während des einjährigen Noviziats unter der Leitung eines Magisters die Grundsätze des Ordenslebens kennenlernten. Der Magister wurde vom Provinzkapitel in der Regel für die Zeit von drei Jahren eingesetzt. Dieses Amt wurde regelmässig vom Guardian oder mindestens vom Klostersvikar ausgeübt. Die Noviziatsgruppe bestand höchstens aus zehn Novizen, daher waren in einer Provinz in der Regel mehrere Noviziatshäuser. Das Kloster in Novo mesto diente als Noviziatshaus von 1720 bis 1725 und von 1730 bis 1782, als der Orden laut Verordnungen Josephs II. die Novizen nicht mehr aufnehmen durfte.

Mit Novo mesto sind einige bekannte Kapuziner verbunden. Hier verbrachte sein Noviziat P. Erhard aus Gornja Radgona, Franc Ksaver Kugelmayer, der später als Lektor der Philosophie und der Theologie, als Guardian in Maribor und Graz wirkte und war zweimal Provinzial der Steirischen Kapuzinerprovinz, zuletzt aber in den Jahren 1775–1789 oberster Vorsteher des Kapuzinerordens (minister generalis). Pater Angelik, Janez Vizintin aus Kranj, war im Noviziat in Novo mesto zwischen 1754–1755 und wirkte später als Prediger in verschiedenen Klöstern, am längsten in Škofja Loka. Mit aller Sorgfalt verfasste er seine Predigten in slowenischer Sprache und so entstand in den Jahren 1766–1771 seine umfangreiche Sammlung von 309 Predigten, die Pater Angelik in sechs Bände einbinden liess; sie sind heute im Kloster in Škofja Loka aufbewahrt. Pater Gregor aus Perudin bei Vinica in Bela Krajina war Angeliks Mitnovize. Als Prediger wirkte er vorwiegend in Zagreb und Varaždin; er schrieb ziemlich viel und wird unter die bedeutendsten Dichter der »kajkavica« Sprachgruppe gezählt. Pater Janez Svetokriški, Tobija Lionelli, übte in den Jahren 1688–1690 in Novo mesto das Guardianamt aus. In dieser Zeit redigierte er Predigten für das erste Band seines *sacrum Promptuarium*. Er arbeitete offensichtlich sehr gut zusammen mit Propst Friderik Graf Lanthieri, denn in diesem fand er einen Mäzen, der ihm das Drucken des ersten seiner fünf Bücher des Heiligen Handbuches ermöglichte – der Grund, aus dem Pater Janez zu den bedeutendsten slowenischen Schriftstellern der Barockzeit gehört. Pater Hipolit, Janez Adam Gaiger, ist der bekannteste aus Novo mesto stammende Kapuziner. Er wurde im Jahr 1667 geboren, wirkte als Lektor und Guardian in verschiedenen Klöstern; er starb in Kranj im Jahr 1722. Die slowenische Literaturgeschichte kennt ihn als Übersetzer, Schriftsteller und Sprachgelehrten.

Die Josephinischen Reformen fegten auch das Kloster von Novo mesto weg; es wurde durch den Erlass vom 16. Mai 1786 aufgehoben. Der letzte Guardian, Pater Didak aus Idrija, erhielt das Prediger- und Notaramt in Novo mesto, Pater Evzebij aus Krško, der Klostersvikar, wurde zum Kapitelvikar, die anderen Patres gingen als Kapläne und Vikare in die Seelsorge. Das aufgelöste Kloster erlebte alsbald das Schicksal der »Abgeschriebenen«. Die Besitzer wechselten des öfteren ab. Im Jahre 1937 kann man über das einstige Kloster lesen: in ihm sind jetzt neben mehrerer Wohnungen untergebracht: Postamt, Kreisfinanzkontrollamt und Steuerverwaltung. Heute stehen an dieser Stelle moderne Gebäude und die Mehrheit der Einwohner von Novo mesto wird wohl nicht einmal mehr wissen, dass in ihrer Stadt je ein Kapuzinerkloster tätig war.